«Πελατειακές σχέσεις» (patron-client relations) μεταξύ ισχυρών και λιγότερο ισχυρών κρατών στο σύγχρονο κρατοκεντρικό διεθνές σύστημα και ο διάλογος Μηλίων-Αθηναίων στον Θουκυδίδη.

Περιεχόμενα: 1. Εισαγωγή. Οι «πελατειακές σχέσεις». 3. Απόσπασμα από το βιβλίο «Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων, Γαλλία, Μεγάλη Βρετανία, Γερμανία». 3. «Patron-Client Relations in the Emerging Security Environment" (στο Jerusalem Journal of International Relations). 4. Διάλογος Αθηναίων-Μηλίων στον Θουκυδίδη.

Παναγιώτης Ήφαιστος, Καθηγητής Διεθνών Σχέσεων – Στρατηγικών Σπουδών

1. Εισαγωγή. Οι «πελατειακές σχέσεις».

Οι «πελατειακές σχέσεις» αποτελούν το σημαντικότερο ζήτημα της σύγχρονης διεθνούς πολιτικής, ιδιαίτερα της στρατηγικής θεωρίας. Παρά την ασυμμετρία ισχύος μεταξύ κρατών αιωρείται ένα ερώτημα που αφορά τους πάντες: Μπορούν να είναι συμμετρικές οι σχέσεις των λιγότερο ισχυρών με τα πιο ισχυρά κράτη; Η απάντηση είναι θετική, επαρκώς αναλυμένη και άκρως ενδιαφέρουσα. Η διατύπωση για την «τυραννία του αδυνάμου» είναι μια χαρακτηριστική φράση. Βασική αρχή της στρατηγικής θεωρίας είναι ότι όλα τα κράτη λειτουργούν ορθολογιστικά, με την έννοια ότι, στην πλάστιγγα οφελών και ζημιών εναλλακτικών στάσεων, αποφάσεων και ενεργειών, επιχειρούν είτε να υπάρχει ισορροπία συμφερόντων, είτε τα οφέλη να είναι μεγαλύτερα από τις ζημιές.

Κατά βάση, η στρατηγική θεωρία, επιχειρώντας να εξετάσει το καίριο ζήτημα της σχέσης μεταξύ κρατών ασύμμετρης ισχύος εξετάζει τις προσεγγίσεις με τις οποίες λαμβάνονται βέλτιστες αποφάσεις εκατέρωθεν. Όπως είναι φυσικό, φωτίζονται περισσότερο τα λιγότερο ισχυρά κράτη επειδή σε μια ασύμμετρη σχέση αυτά, πρωτίστως, έχουν το πρόβλημα.

Ακολουθούν δύο κείμενα. Το πρώτο είναι απόσπασμα από το βιβλίο «Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων, Γαλλία, Μεγάλη Βρετανία, Γερμανία». Στο κεφ. 6.3.1 γίνεται μια σύντομη αναφορά στην θεωρία πελατειακών σχέσεων και στην συνέχεια αποκρυσταλλώνονται τα πορίσματα της ανάλυσης για το καίριο αυτό ζήτημα σε αναφορά με την Γαλλία, την Μεγάλη Βρετανία και την Γερμανία. Το δεύτερο κείμενο είναι ένα άρθρο στο «Jerusalem Journal of International Relations, vol. 14. No 2 1992 με τίτλο «Patron-Client Relations in the Emerging Security Environment". Το άρθρο είναι επεξεργασμένη εκδοχή της εισήγησής μου σε συνέδριο.

Στην μελέτη αυτή, ο υπογράφων, μελέτησε τον βαθμό και την έκταση των περιθωρίων

άσκησης ηγεμονίας των ΗΠΑ επί των συμμάχων της για να τους «επιστρατεύσει» στην εκτέλεση της στρατιωτικής επέμβασης στον Κόλπο, και αντίστροφα, τα περιθώρια ελιγμών και αποκόμισης οφελών των συμμάχων των ΗΠΑ στο πλαίσιο πελατειακών ανταλλαγών συμφερόντων. Το συνολικό συμπέρασμα είναι ότι στην μεταψυχροπολεμική εποχή, τα περιθώρια πελατειακών σχέσεων που ευνοούν τα συμφέροντα μικρών και καλά οργανωμένων κρατών με υψηλή ποιότητα διπλωματίας, αυξάνονται. Παρά τις περί του αντιθέτου εντυπώσεις, εντός ορίων και λαμβάνοντας υπόψη τις κατά περίπτωση αναλογίες και ιδιαιτερότητες, το σύγχρονο διεθνές σύστημα «δεν είναι παράδεισος για τα ηγεμονικά κράτη».

Τα πορίσματα αμφότερων των κειμένων ενέχουν, εκτιμάται, διαχρονική σημασία, ενώ δημοσιευμένα κάτω από τον ίδιο τίτλο δίνουν μια πληρέστερη εικόνα ενός βασικά ανεξάντλητου ζητήματος. Στο τέλος παρατίθεται ολόκληρος ο διάλογος Αθηναίων-Μηλίων. Η συζήτηση αυτή είναι ο πυρήνας της διεθνούς πολιτικής κάθε διεθνούς συστήματος στο οποίο επειδή τα κράτη είναι ανεξάρτητα επικρατεί αναρχία, δηλαδή απουσιάζει μια κυβέρνηση των κυβερνήσεων ή μια παγκόσμια κυβέρνηση. Όπως γνωρίζουμε, αυτό είναι το σύγχρονο καθεστώς των διεθνών σχέσεων όπως κωδικοποιήθηκε και επικυρώθηκε από όλα τα κράτη στον ΟΗΕ το 1945. Στον Καταστατικό Χάρτη του ΟΗΕ πρυτανεύει η Υψηλή Αρχή της μη επέμβασης και της εσωτερικής και εξωτερικής κυριαρχίας. Αφορά, επιπλέον τα ζητήματα της διεθνούς τάξης και μόνο όταν διεθνής ασφάλεια αυτής της τάξης και μόνο μετά από συμφωνία των μονίμων μελών του Συμβουλίου Ασφαλείας μπορεί να υπάρξει, υπό αίρεση και προϋποθέσεις, διεθνής επέμβαση.

Θεωρούμε ότι η ανάλυση και τα πορίσματα των δύο κειμένων που ανά-δημοσιεύονται μαζί είναι διδακτικά για κάθε κράτος όταν συναλλάσσεται με ισχυρότερα κράτη. Η εύκολη και τελικά καταστροφική στάση ενός λιγότερο ισχυρού κράτους είναι να είναι ουραγός της διπλωματίας των ισχυρότερων κρατών, να εξαρτάται από αυτά ποικιλοτρόπως και να μην ωφελείται αλλά αντίθετα να βλάπτεται από τις αδιάκοπες κυμάνσεις του εκκρεμούς της διεθνούς πολιτικής.

Ο αναγνώστης καλείται να προσέξει ιδιαίτερα την κατάληξη της υποσημείωσης 16 και να συνδέσει αυτή την παγιωμένη θεώρηση της στρατηγικής θεωρίας με την ελληνική στρατηγική μετά το 1974. Ιδιαίτερα στην μεταψυχροπολεμική εποχή όχι μόνο η Ελλάδα δεν ενέταξε μια τέτοια στάση στους στρατηγικούς της σχεδιασμούς αλλά άφησε την αποτρεπτική στρατηγική να αποδυναμωθεί με τα γνωστά αποτελέσματα στο Αιγαίο

και στην Κύπρο. Ακόμη πιο σημαντικό, μη λειτουργώντας ορθολογιστικά σύμφωνα με τα θέσφατα της στρατηγικής θεωρίας δεν μπόρεσε έκτοτε να καταστεί σοβαρός και αξιόπιστος συνομιλητής με τα ισχυρότερα κράτη επί ενός μεγάλου αριθμού ζητημάτων σε μια εποχή ραγδαίων εάν όχι καταιγιστικών στρατηγικών ανακατατάξεων.

Τέλος, ο αναγνώστης καλά θα κάνει να λάβει υπόψη, ότι το μεν αγγλικό κείμενο δημοσιεύτηκε το 1992 και το απόσπασμα από το βιβλίο «Διπλωματία και Στρατηγική» το 1999-2000. Το βιβλίο αυτό δεν χρειάστηκε να επανεκδοθεί μετά από 12 περίπου χιλιάδες ανατυπώσεις, καθότι δεν χρήζει να αλλάξει το παραμικρό η δε ερμηνευτική του σημασία για τα συντρέχοντα και τα επερχόμενα μας ικανοποιεί. Όμως, όσον αφορά το απόσπασμα που ακολουθεί για τις πελατειακές σχέσεις καλό είναι να ληφθούν υπόψη πολλές στάσεις και συμπεριφορές στην Ελλάδα, ιδιαίτερα όσον αφορά τον Σκοπιανό αλυτρωτισμό, τις αναθεωρητικές συμπεριφορές της Τουρκίας, το σχέδιο Ανάν, την επέκταση στα 12 μίλια των χωρικών υδάτων, το ζήτημα της ΑΟΖ και το κυπριακό, στην ύστερη φάση που συνδέεται με την ενέργεια και τις καταιγιστικές στρατηγικές ανακατατάξεις στην περιφέρειά μας.

2.Απόσπασμα από το βιβλίο «Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων, Γαλλία, Μεγάλη Βρετανία, Γερμανία».

Κεφ. 6.3.1. Η Αμερικανική δεσπόζουσα και ηγεμονική θέση στο διεθνές σύστημα του εικοστού αιώνα, οι πελατειακές σχέσεις μεταξύ ισχυρών και λιγότερο ισχυρών δυνάμεων και ο διάλογος Μηλίων και Αθηναίων όπως τον κατέγραψε ο Θουκυδίδης. Η φύση της ανάλυσης του ανά χείρας βιβλίου, επιβάλλει, ενδεχομένως, πριν τα τελικά συμπεράσματα, να παρεμβληθεί η παρούσα υπό - ενότητα στην οποία θα αναφερθώ με συντομία στο ζήτημα των πελατειακών σχέσεων («patron – client relations») μεταξύ ισχυρών και λιγότερο ισχυρών κρατών στο σύγχρονο διεθνές σύστημα.

Όντως, η δεσπόζουσα στρατηγική θέση των ΗΠΑ στο μεταπολεμικό διεθνές σύστημα (η οποία συνεχίζεται στη μεταψυχροπολεμική εποχή), δεν σημαίνει ότι, στην σχέση των ΗΠΑ με λιγότερο ισχυρά κράτη, τα τελευταία βρίσκονται εκ προοιμίου και νομοτελειακά στην θέση των Μηλίων, όταν, στην απαίτηση των Αθηναίων να υποταχθούν δεν είχαν άλλη επιλογή παρά μόνο μεταξύ θανάτου και υποτέλειας .

Η ανάλυση που προηγήθηκε οδηγεί στο αβασάνιστο συμπέρασμα πως οι ΗΠΑ είναι η δεσπόζουσα στρατηγική δύναμη της Δυτικής Συμμαχίας. Αυτή η δεσπόζουσα θέση, όμως, αφορά τις στρατηγικές και δομικές πτυχές του διεθνούς συστήματος – εν πολλοίς αόρατες με γυμνό οφθαλμό – καθώς και τον τρόπο που διαμορφώνονται οι μακρόχρονες ισορροπίες

μεταξύ χωρών και ηπείρων. Ασφαλώς, δεν επηρεάζει καθοριστικά την αυτοτέλεια και εθνική κυριαρχία των ευρωπαϊκών κρατών ή τουλάχιστον εάν την επηρεάζει δεν τους δημιουργεί διλήμματα μεταξύ θανάτου ή υποτέλειας.

Η Γαλλία, η Γερμανία, η Βρετανία αλλά και τα μικρότερα ευρωπαϊκά κράτη, όπως διαπιστώσαμε, συνέχισαν, παρά την ηγεμονική θέση των ΗΠΑ, να έχουν εθνικές επιλογές, να τις αναπτύσσουν στην βάση προτεραιοτήτων που αυτοί όριζαν σε εθνικό ή περιφερειακό επίπεδο, να προσπαθούν διαρκώς να προστατέψουν ή να ενισχύσουν την εθνική τους κυριαρχία και να διαπραγματεύονται με τις ΗΠΑ και τα τρίτα κράτη στην βάση των εθνικών ή περιφερειακών συμφερόντων που αυτοί προσδιόριζαν. Ακόμη πιο σημαντικό, όλα τα Ευρωπαϊκά κράτη εκπλήρωσαν ένα μεγάλο αριθμό μεγάλων εθνικών στρατηγικών επιδιώξεων χωρίς η ΗΠΑ να είναι, κατ' ανάγκη, σύμφωνη και συνεργάσιμη .

Εν κατακλείδι, η μελέτη των Ευρωατλαντικών σχέσεων μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο δείχνει ένα συνεχή διάλογο, εναλλασσόμενες φάσεις συγκλίσεων

και αποκλίσεων, περιπτώσεις σφοδρών αντιπαραθέσεων και συνεχών επαναπροσδιορισμό των ισορροπιών συμφερόντων μεταξύ ΗΠΑ και ευρωπαϊκής κοινότητας ή ΗΠΑ και μεμονωμένων κρατών με τρόπο που ήταν μεν ανισόρροπος αλλά προς όφελος των Ευρωπαίων.

Επομένως, είναι ένα πράγμα η δεσπόζουσα στρατηγική θέση των ΗΠΑ ή οποιασδήποτε άλλης μεγάλης δύναμης και άλλο πράγμα οι συνήθεις συναλλαγές μεταξύ κρατών για την διαμόρφωση των μυριάδων ισορροπιών, αέναο χαρακτηριστικό των διακρατικών σχέσεων και διαδικασία αμφίδρομων συνεπειών στην εξίσωση κόστους – οφέλους των εθνικών συμφερόντων σε διμερές και πολυμερές επίπεδο.

Γιατί, όμως, οι Μήλιοι βρέθηκαν μπροστά στο δίλημμα θάνατος ή υποτέλεια; Γιατί μια μεγαλύτερη χώρα, και μάλιστα η υπέρτατη δημοκρατία όλων των εποχών συμπεριφέρθηκε με αυτό τον τρόπο ;

Όπως μας πληροφορεί ο Θουκυδίδης, οι Αθηναίοι δεν δίστασαν, όταν εκτίμησαν πως το επιτάσσει το εθνικό τους συμφέρον, και όταν η δύναμή τους το επέτρεπε, να θέσουν στους Μήλιους το δίλημμα «θάνατος ή υποταγή και υποτέλεια». Με ωμότητα και αλαζονεία, προνόμιο μόνο των πρέσβεων ηγεμονικών δυνάμεων όταν τους δοθεί δικαίωμα να συμπεριφερθούν κατ' αυτό τον τρόπο, οι Αθηναίοι πρέσβεις εξήγησαν στους Μηλίους, ότι:

Πρώτον, στις διακρατικές σχέσεις, για να έχουν την δυνατότητα να ομιλούν περί δικαίου, έπρεπε να είχαν φροντίσει να ήταν ισχυροί.

Δεύτερον, έπρεπε να είχαν φροντίσει για αξιόπιστη εξωτερική εξισορρόπηση (συμμαχία), επειδή, όπως με ειρωνεία υπέδειξαν στους Μήλιους, οι Λακεδαιμόνιοι δεν θα τους βοηθούσαν την κρίσιμη στιγμή.

Τρίτον, αφού δεν το είχαν κάνει δεν έπρεπε να αναμένουν οτιδήποτε
άλλο από υποτέλεια ή πλήρη καταστροφή. Τελικά, αυτή η καταστροφή επήλθε. Όπως μας πληροφορεί ο Θουκυδίδης, οι Αθηναίοι: «σκότωσαν όσους Μηλίους ενήλικους έπιασαν, κι έκαμαν δούλους τα παιδιά και τις γυναίκες. Το νησί το αποικίσανε οι ίδιοι στέλνοντας αργότερα πεντακοσίους αποίκους» .

Η καταστροφική κατάληξη των Μηλίων δεν ήταν, κατ' ανάγκη, μοιραία. Οφείλεται σε συγκεκριμένους λόγους. Οι Μήλιοι σφαγιάστηκαν όχι επειδή ήταν λιγότερο ισχυροί από τους Αθηναίους, αλλά επειδή:

1) Δεν έκαναν ορθή ανάλυση του διεθνούς χώρου και ιδιαίτερα της κατανομής ισχύος, καθώς και της δομής των τότε διεθνών συμφερόντων

2) Δεν υιοθέτησαν φιλοσοφία διεθνών σχέσεων που βρισκόταν σε αρμονία με τις νομοτέλειες και τα εγγενή χαρακτηριστικά στις σχέσεις μεταξύ κρατικών συνόλων.

3) Δεν ήταν ρεαλιστές αλλά αντίθετα κυριεύθηκαν από ψευδαισθήσεις και ευσεβείς πόθους.

4) Δεν έκαναν ορθή ανάλυση του διεθνούς περιβάλλοντος επειδή πίστευαν πως το δίκαιο στις διεθνείς σχέσεις είναι της ίδιας φύσης με το δίκαιο στις διαπροσωπικές ή ενδοκρατικές σχέσεις.

5) Δεν μπορούσαν να έχουν «εθνική στρατηγική» επειδή δεν λειτούργησαν στην βάση ορθολογιστικών εκτιμήσεων (κόστος – όφελος για την Μήλο, τους Αθηναίους και τους εν δυνάμει συμμάχους τους, τους Λακεδαιμονίους).

6) Δεν κατόρθωσαν να εξισορροπήσουν τους Αθηναίους, δεν κατόρθωσαν να επιβάλουν αποτρεπτικό κόστος που θα επηρέαζε την κατανομή ισχύος σε διασυμμαχικό επίπεδο και εις βάρος των Αθηναίων και δεν διαπραγματεύτηκαν με τους ισχυρότερους Αθηναίους στην βάση ανταλλαγής συμφερόντων (την μόνη γλώσσα που καταλάβουν οι αντιπρόσωποι των κρατών) αλλά στην βάση μιας ουτοπικής ηθικολογίας περί διεθνούς δικαίου και διεθνούς κοινής γνώμης η οποία, αναμενόμενα, δεν συγκίνησε τους Αθηναίους.

Αντίθετα προκάλεσε την περιφρόνηση και όχι τον σεβασμό, το έλεος ή την επιείκεια του ισχυρότερου . Τα κράτη τα οποία δεν μπορούν να ελίσσονται και να διαπραγματεύονται με επιτυχία πάνω στην διελκυστίνδα των πελατειακών σχέσεων

θεωρούνται από τα επιτελεία των ισχυρότερων κρατών αναλώσιμα. Στο τέλος, σέρνονται πάνω στην κλίνη του Προκρούστη των στρατηγικών παιγνίων.

Στον καταπληκτικό αυτό διάλογο, καταγράφονται σχεδόν όλα τα φιλοσοφικά και πρακτικά διλήμματα και προβλήματα των διεθνών σχέσεων και της στρατηγικής. Αποτυπώνεται, επίσης, μια απρόσωπη και πεζή κυνικότητα στην θεώρηση και εκτίμηση των διεθνών προβλημάτων, χαρακτηριστικό γνώρισμα της σκέψης ίσως όλων των ηγετών όλων των κρατών όταν σκέφτονται για τα άλλα κράτη, ή όταν διαπραγματεύονται στην βάση των εθνικών τους συμφερόντων όπως αυτοί και οι κοινωνίες τους τα αντιλαμβάνονται.

Τα λόγια κατοπτρίζουν ανυπαρξία διεθνούς ηθικής, ενώ είναι γεμάτα ηθικών απόψεων και θέσεων περί δικαίου – αδίκου, ορθού – λανθασμένου και ηθικού -ανήθικου όπως αυτά τα αντιλαμβάνονταν στις εκατέρωθεν κοινωνίες των Αθηναίων και των Μηλίων. Στην κλασική Ελλάδα, επιβεβαιώνεται η άποψη που πιο σύγχρονοι του Θουκυδίδη τονίζουν (Μακιαβέλι, Carr, Aron) πως η διεθνής ηθική κατοπτρίζει την διεθνή κοινωνική και πολιτειακή ιστορική πραγματικότητα, δηλαδή το γεγονός πως ο διεθνής χώρος είναι κατακερματισμένος σε δεκάδες κρατικά – εθνικά κανονιστικά συστήματα.

Το κάθε ένα από αυτά τα κρατικά-εθνικά συστήματα, δηλαδή, η ενδοκρατική τάξη πραγμάτων, διέπεται από την λογική των συγκλίσεων, της ομοιογένειας, της ευνομίας, της τάξης, της κοινώς αποδεκτής ιεραρχίας, του κοινού συμφέροντος επιβίωσης του κράτους που τους προστατεύει και που τους προσφέρει εχέγγυα ευημερίας και σταθερότητας. Διέπεται, επίσης, από την αλληλεγγύη μεταξύ των μελών, η οποία, αλληλεγγύη, προκύπτει είτε ως αποτέλεσμα ακατάλυτων δεσμών μεταξύ προσώπων του ίδιου κράτους-έθνους, είτε ως ελεγχόμενη ανακατονομή πόρων και ρόλων από την κοινή πολιτική εξουσία.

Αντίθετα, το διεθνές σύστημα διέπεται από την λογική του κατατεμαχισμού, της ανομοιογένειας μεταξύ των μονάδων, και της άνισης ανάπτυξης που αναπαραγάγει ή και αυξάνει την διαφορά και την ανομοιογένεια. Επίσης, επηρεάζεται από την απουσία υπέρτατου ρυθμιστικού οργάνου («κυβέρνησης των κυβερνήσεων), από την εγγενή τάση των εθνικών - κρατικών συντελεστών να ανταγωνίζονται αλλήλους υπό συνθήκες διεθνούς αναρχίας (βλ. παράρτημα ΙΙ του κεφαλαίου 2 [αναρτημένο στο τέλος του παρόντος]) και από την τάση των ισχυρότερων κρατών να συμπεριφέρονται ηγεμονικά .

Οι ηγέτες των κρατών τα οποία λειτουργούν σ' ορθολογιστική βάση, γνωρίζουν πως το διεθνές περιβάλλον «τιμωρεί» τα κράτη τα οποία είτε αποτυγχάνουν να προστατεύσουν τα ζωτικά τους συμφέροντα, είτε επιδιώκουν δυσανάλογους στόχους σε σχέση με τα

μέσα που διαθέτουν . Οι Μήλιοι, εμπίπτουν στην πρώτη κατηγορία.

Θα μπορούσε επίσης να προστεθεί ότι, στην ενδοκρατική τάξη πραγμάτων διεξάγεται πλήθος «διαλόγων» αντίστοιχων με αυτό των Μηλίων με των Αθηναίων. Δηλαδή, παρατηρείται πλήθος από συγκρούσεις, διαμάχες, ανταγωνισμούς για θέματα ηθικής, ισχύος, δικαίου, υποχρεώσεων και δικαιωμάτων. Όμως, στο εσωτερικό κάθε βιώσιμου κράτους – έθνους, υπάρχει ομοιογενής πολιτικός χώρος που προσδιορίζει τους κανόνες με τους οποίους γίνεται αυτός ο διάλογος, τον τρόπο που ορίζονται οι κανόνες οι οποίοι ρυθμίζουν τις σχέσεις μεταξύ των ατόμων και των ομάδων, καθώς επίσης και τις διαδικασίας αλλαγής αυτών των κανόνων.

Η ενδοκρατική τάξη των βιώσιμων κρατικών οντοτήτων είναι δικαιακά θεσμισμένη. Η διεθνής τάξη δεν είναι και δεν μπορεί να είναι λόγω απουσίας μιας παγκόσμιας κοινωνίας και ενός παγκόσμιου κοινωνικοπολιτικού συστήματος προικισμένου με διανεμητική δικαιοσύνη. Στην ενδοκρατική τάξη, επιπλέον, είναι θεσμισμένοι οι όροι των αλλαγών κάθε είδους συμπεριλαμβανομένης της δικαιοσύνης και των κανονιστικών ρυθμίσεων που την εφαρμόζουν.

Όπως λιτά και περιεκτικά εξηγεί ο Edward H. Carr, στις διεθνείς σχέσεις «η ύστατη εγκυρότητα ενός νόμου απορρέει από την πολιτική. Στην ενδοκρατική τάξη των δημοκρατιών, ο αγώνας μεταξύ συντηρητικών και αυτών που θέλουν την αλλαγή διεξάγεται με διαφάνεια σύμφωνα με τους κανόνες ή άγραφους νόμους του κανονιστικού συστήματος. Αυτοί οι κανόνες είναι το προϊόν μιας προ – νομικής συμφωνίας (συμβολαίου). Κάθε κανονιστικό σύστημα προϋποθέτει μια αρχική πολιτική απόφαση, είτε έκδηλα διατυπωμένη είτε υπονοούμενη, είτε είναι προϊόν νόμου είτε ψήφου, είτε με διαπραγμάτευση είτε με βία. Πίσω από τον νόμο υπάρχουν αυτές οι απαραίτητες πολιτικές προϋποθέσεις» .

Στον διεθνή χώρο, όμως, ο κοινωνικός - και κατ' επακόλουθο - πολιτειακός κατακερματισμός δεν αφήνει περιθώρια ανάπτυξης αυτών των προϋποθέσεων. Το κάθε έθνος κράτος προσδιορίζει το δικό του κανονιστικό σύστημα και, με τρόπο απόλυτο, το δικό του εθνικό συμφέρον. Ενώ τα εθνικά συμφέροντα, όμως, προσδιορίζονται με απόλυτο τρόπο, η διεθνής πολιτική είναι «σχετική» . Δεν υπάρχει δυνατότητα παγκόσμιας πολιτικής συγκρότησης Η «ειρήνη» –η οποία σε καμία περίπτωση δεν είναι συνώνυμη της δικαιοσύνης– επομένως, είναι συνάρτηση είτε απουσίας συγκρουόμενων συμφερόντων είτε απόρροια εξισορρόπησης της επιθετικής και ηγεμονικής δύναμης που επιθυμεί να επιβάλει τα συμφέροντά της ή να αλλάξει το εδαφικό και κυριαρχικό status quo.

Το μεγαλύτερο εμπόδιο, αναμφίβολα, είναι οι εκάστοτε ηγεμονικές δυνάμεις, οι οποίες ερμηνεύουν την ηθική, τον νόμο και το δίκαιο σύμφωνα με τα δικά τους κριτήρια και συμφέροντα. Στην διεθνή πολιτική, όταν υποστηρίζεται ότι: «αυτό που είναι καλό για τον κόσμο είναι καλό για ην χώρα» εύκολα αντιστρέφεται από κάποιον που είναι (ή γίνεται) ισχυρός με το: «αυτό που είναι καλό για την χώρα είναι καλό για τον κόσμο». Δηλαδή, υπάρχει η τάση να ταυτισθεί το εθνικό συμφέρον του ισχυρού ως η υπέρτατη ηθική αξία που θα διέπει την οποιαδήποτε ρύθμιση (ή αλλαγή της υφιστάμενης ρύθμισης) στον διεθνή χώρο .

Εάν, όπως υποστήριξε ο Μακιαβέλι, κάθε ηθικός κανόνας είναι προϊόν πολιτικής, στο διεθνές σύστημα, εν τη απουσία ομογενοποιημένου παγκόσμιου κοινωνικού χώρου, η ισχύς, όταν δεν εξισορροπείται ορίζει τα κριτήρια και τους κανόνες.

Οι Μήλιοι φαίνεται ότι δεν το γνώριζαν με αποτέλεσμα να καταστραφούν. Συνολικά, οι Μήλιοι έκαναν λαθεμένη εκτίμηση του χαρακτήρα του διεθνούς συστήματος, σύγχυσαν την έννοια του «δικαίου» στις ενδοκρατικές – διαπροσωπικές σχέσεις με την έννοια του δικαίου στις διακρατικές σχέσεις όπου ισχύει το δίκαιο του ισχυρού, και έκαναν πλήθος λανθασμένων εκτιμήσεων για τις προθέσεις τόσο των πιθανών συμμάχων όσο και των πιθανών εχθρών.

Τέλος, φαίνεται να μην γνώριζαν ούτε τις ικανότητες του εχθρού ούτε των δικών τους και των συμμάχων τους.

Στις γραμμές που ακολουθούν και με βάση τον διάλογο Αθηναίων – Μηλίων, θα μπορούσαμε να αναφερθούμε ή να σχολιάσουμε πέντε θεματικές που εφάπτονται κάθετα και οριζόντια των πελατειακών σχέσεων στις διακρατικές σχέσεις:

Την σχέση δικαίου - ισχύος, τον ρόλο των αφελών προσδοκιών, την σημασία της έλλειψης προνοητικότητας - σχεδιασμού – προετοιμασίας, την σημασία ύπαρξης αξιόπιστων συμμαχιών και την ανάγκη προληπτικής ανάληψης υπολογισμένου ρίσκου στην χάραξη και στην εφαρμογή της εθνικής στρατηγικής. Προτού προχωρήσουμε, όμως, είναι ίσως χρήσιμο να καταγραφεί στοιχειωδώς η έννοια «πελατειακές σχέσεις» («Patron – Client relations») .

Οι πελατειακές σχέσεις μεταξύ ενός μεγάλου – ισχυρού κράτους και ενός λιγότερο ισχυρού κράτους ή οι σχέσεις μεταξύ των μελών ενός πολυμερούς συστήματος διακρατικών σχέσεων, μπορούν να πάρουν πολλές μορφές, χρώματα και αποχρώσεις. Στο πλέγμα σχέσεων μικρών και μεγάλων κρατών ο ισχυρός συντελεστής του συστήματος επιχειρεί

πάντοτε, εκτός και εάν έχει θέσει τον λιγότερο ισχυρό υπό καθεστώς πλήρους υποτέλειας ή εξάρτησης , να αναπτύξει τις σχέσεις σ' ανταλλακτική βάση ή και να κατευνάσει την αδύναμη πλευρά.

Η αποστολή τελεσιγράφων είναι η εξαίρεση παρά ο κανόνας στις διακρατικές σχέσεις και συνήθως σχετίζεται με ακραίες περιπτώσεις ή σε περιστάσεις κρίσεων και πολεμικών συρράξεων. Η κλασική προσέγγιση του ισχυρού συνίσταται στην διαχείριση των διαθεσίμων μέσων (κόστος, βοήθεια, διάφορες παροχές, όφελος, απειλή χρήσης βίας, χρήση βίας, κτλ) με σκοπό να εξασφαλίσει την πιο επωφελή διευθέτηση με το λιγότερο δυνατό κόστος.

Η συνήθης υλική βάση των ανταλλαγών για διασφάλιση της πολιτικής ή στρατιωτικής σύμπραξης ή ακόμη και της ουδετερότητας του λιγότερο ισχυρού είναι «προστασία» κατά εξωτερικών απειλών , χρηματική βοήθεια ή άλλες μονομερείς παροχές, στρατιωτική βοήθεια, τεχνολογική βοήθεια, κτλ. Αντίστοιχα, οι συνήθεις «προσφορές» του λιγότερο ισχυρού στην βάση των οποίων γίνεται η «ανταλλαγή» συμφερόντων είναι πολιτική σύμπλευση με τον ισχυρότερο, προσφορά στρατιωτικών διευκολύνσεων ή βάσεων, συμμαχική σύμπραξη σε περιόδους κρίσεων, άδειες ελεύθερης διέλευσης πλοίων και αεροπλάνων και συμμετοχή σε στρατιωτικές ενέργειες. Επίσης, ο λιγότερο ισχυρός, θα μπορούσε να συμπλεύσει με τους στρατηγικούς στόχους του ισχυρού, εάν αυτό δεν βλάπτει τα δικά του ζωτικά συμφέροντα .

Ένα άλλο μέσο του λιγότερο ισχυρού, το οποίο έθιξα πιο πάνω, είναι ενέργειες οι οποίες, ενδεχομένως, θα αλλάξουν την κατανομή ισχύος σ' ένα σύστημα εύθραυστων ισορροπιών ισχύος και συμφερόντων.

Μια τέτοια δυνατότητα, εάν χρησιμοποιηθεί με προσοχή και δεξιοτεχνία, θα μπορούσε να αποτελέσει ισχυρό διαπραγματευτικό έρεισμα στις σχέσεις με τα ισχυρότερα κράτη. Η Γαλλία, για παράδειγμα, φρόντισε να αποκτήσει ικανότητες οι οποίες άλλαζαν τον συσχετισμό ισχύος στην Ευρώπη .

Έστω και εάν αυτό δεν συμφωνούσε με μερικές στρατηγικές επιλογές των ΗΠΑ (Συνθήκη μη διασποράς των πυρηνικών όπλων), προχώρησε στην απόκτηση αυτών των ικανοτήτων απομονώνοντας την αντιπαράθεση με την ισχυρότερη δύναμη σ' αυτό το σημείο, και βελτιώνοντας τις σχέσεις με τις ΗΠΑ σ' άλλα επίπεδα.

Το αποτέλεσμα δεν ήταν, τελικά, μόνο η αναγνώριση της Γαλλικής ιδιαιτερότητας

και της συνεισφοράς της στην Δυτική άμυνα, αλλά επίσης και η κατάκτηση υψηλής πολιτικής και θεσμικής θέσης της Γαλλίας στο Δυτικό συνασπισμό.

Εξάλλου, στο πλαίσιο της ίδιας συλλογιστικής, δεν είναι τυχαίο το γεγονός πως, ακόμη και σε περιόδους μεγάλων πολέμων, ορισμένα κράτη έχουν την πολυτέλεια να είναι είτε ουδέτεροι είτε «επιτήδειοι ουδέτεροι» .

Συχνά, ο ισχυρός ικανοποιείται εάν ο λιγότερο ισχυρός, απλώς κρατήσει ουδέτερη στάση. Για να μπορέσει να ισχυροποιήσει μια τέτοια θέση, πάντως, ενδέχεται προηγουμένως να χρειαστεί να σχοινοβατήσει μπλοφάροντας. Η τέχνη της μπλόφας στην στρατηγική ενός κράτους είναι δίκοπο μαχαίρι. Μεγάλη μπλόφα, ιδιαίτερα εάν δεν συνοδεύεται από πυκνές και αξιόπιστες διαπραγματεύσεις ενδέχεται να το δημιουργήσει κινδύνους ενώ μια στερεή και αξιόπιστη διαπραγμάτευση μπορεί να προσκομίσει μεγάλα οφέλη.

Τα ερείσματα ενός μικρότερου κράτους από τέτοιες στάσεις δεν πρέπει να υποτιμούνται. Για παράδειγμα, σ' ένα σύστημα εύθραυστης περιφερειακής ισορροπίας ισχύος και συμφερόντων, ακόμη και ένα πολύ μικρό κράτος το οποίο μπορεί να επηρεάσει την περιφερειακή κατανομή ισχύος ή / και την σχετική ισχύ ενός εκάστου στο σύστημα, έχει μεγάλα διαπραγματευτικά ερείσματα, επειδή η ανατροπή της ισορροπίας προς την μια ή προς την άλλη κατεύθυνση θα μπορούσε να καταστεί μοιραία για ένα ή περισσότερους ισχυρούς.

Εάν, για παράδειγμα, η Γερμανία και η Ιταλία γνώριζαν το κόστος επίθεσης κατά της Ελλάδας κατά την διάρκεια του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, δεν θα είχαν, ενδεχομένως, επιτεθεί .

Στις καθημερινές διακρατικές συναλλαγές, βεβαίως, υπάρχουν άπειρες άλλες περιπτώσεις λεπτών εξισορροπήσεων συμφερόντων επί θεμάτων που δεν αφορούν μόνο ζητήματα πόλεμου και ειρήνης ή διακύβευσης της επιβίωσης ενός κράτους , αλλά επίσης ένα άλλο μεγάλο αριθμό σημαντικών ή λιγότερο σημαντικών θεμάτων.

Αυτή η πτυχή είναι ακόμη πιο κοντά στην πραγματικότητα εάν αναφερόμαστε στις σχέσεις μεταξύ μελών της ίδιας συμμαχίας, οπότε το ισχυρό κράτος βρίσκεται σε «παγίδα επενδύσεως», δηλαδή υπάρχει συμφέρον στην πλευρά του ισχυρού να μην συμβεί κάτι το οποίο είτε θα ακυρώσει την παρελθούσες στρατιωτικές και πολιτικές επενδύσεις. Στην θεωρία των πελατειακών σχέσεων αυτό ονομάζεται η «τυραννία του

αδυνάμου» («tyranny of the weak») και αναφέρεται στην πρακτική ενός μικρότερου κράτους που εκμεταλλεύεται την επένδυση σ' αυτό του ισχυρότερου για να εκμαιεύσει πολιτικά

οφέλη .

Οι τακτικές που υιοθετούνται, ασφαλώς, εξαρτώνται από τις ιδιομορφίες κάθε μιας περίπτωσης ξεχωριστά. Θα μπορούσαν, πάντως, να κυμανθούν από πείσμονα και τελεσίδικη άρνηση του λιγότερο ισχυρού να συμμορφωθεί στις επιταγές της ηγεμονικής δύναμης μέχρι και την αξιόπιστη και προσεκτικά διατυπωμένη απειλή συμπεριφορών που θα δημιουργούσαν μεγάλο κόστος στην ισχυρότερη σύμμαχό του, έστω και αν το δικό του κόστος θα είναι πολύ μεγάλο .

Μετά από τις πιο πάνω σύντομες επισημάνσεις σε αναφορά με το γνωστικό κεκτημένο των πελατειακών σχέσεων, θα μπορούσαν να γίνουν μερικά συνδυαστικά σχόλια σε αναφορά με τα κλασικά θεωρητικά διλήμματα που θέτει ο Θουκυδίδης και τα συμπεράσματα όπως συνάγονται από τις περιπτωσιολογικές διερευνήσεις που προηγήθηκαν.

Όπως υποστηρίχθηκε πιο πάνω, ένα από τα σοβαρότερα λάθη των Μηλίων ήταν το γεγονός πως βρίσκονταν σε σχεδόν απόλυτη αδυναμία να αντιληφθούν την διαφορά μεταξύ διακρατικής και ενδοκρατικής τάξης πραγμάτων.

Γι' αυτό βρίσκονταν σ' απόλυτη αδυναμία να αντιληφθούν πως στο διεθνές σύστημα όπου υπάρχουν διαφορετικές αντιλήψεις για το τι είναι ορθό και τι λαθεμένο, τι κακό και τι καλό, τι δίκαιο και τι άδικο και τι ηθικό και τι ανήθικο, χρειάζεται μια διαφορετική πολιτική στάση και περισσότερη προσοχή όσον αφορά την κατανομή ισχύος και συμφερόντων. Αυτό το γεγονός, όπως προδίδουν τα ίδια τους τα λόγια, τους εμπόδισε να κάνουν ορθή ανάλυση του περιβάλλοντος και να υιοθετήσουν τακτικές και στρατηγικές επιλογές οι οποίες θα βοηθούσαν να μην βρεθούν στο τραγικό δίλημμα στο οποίο τελικά βρέθηκαν.

Οι Αθηναίοι πρέσβεις τους το υπενθύμισαν. Όπως το έθεσαν: «έχουμε την απαίτηση να επιδιώξουμε πιο πολύ να επιτύχουμε τα δυνατά απ' όσα κι οι δυο μας αληθινά έχουμε στο νου μας, αφού ξέρετε και ξέρουμε ότι κατά την κρίση των ανθρώπων το δίκαιο λογαριάζεται όταν υπάρχει ίση δύναμη για την επιβολή του, κι ότι, όταν αυτό δεν συμβαίνει, οι δυνατοί κάνουν όσα τους επιτρέπει η δύναμή τους κι οι αδύναμοι υποχωρούν κι αποδέχονται» .

Οι Μήλιοι τίποτα άλλο δεν θα μπορούσαν να αναμένουν (ούτε ήταν προς το συμφέρον τους να περιμένουν να πληροφορηθούν αυτή την πραγματικότητα από τους Αθηναίους). Παρά ταύτα, συνέχισαν να έχουν απατηλές ελπίδες πως κάτι μπορεί να συμβεί, αν φανούν διαλλακτικοί και αν επιμένουν σε αρχές που οι Αθηναίοι με επιμονή τους υπενθύμιζαν πως δεν ισχύουν.

Όπως το έθεσαν οι πρέσβεις των Μηλίων – αναμένοντας, ίσως, πως υπάρχει κάποια διεθνής

κοινή γνώμη ή κάποιος διεθνής κριτής πέραν των διαφορετικών μεταξύ τους αντιλήψεων περί δικαίου στο εσωτερικό κάθε κράτους - «όπως εμείς τουλάχιστο νομίζουμε, είναι χρήσιμο (ανάγκη να μιλάμε γι' αυτό, επειδή εσείς τέτοια βάση βάλατε στη συζήτησή μας, να αφήσουμε κατά μέρος το δίκαιο και να μιλάμε για το συμφέρον) να μην καταργήσετε εσείς αυτό το κοινό καλό, αλλά να υπάρχουν, γι' αυτόν που κάθε φορά βρίσκεται σε κίνδυνο, τα εύλογα και τα δίκαια και να ωφελείται κάπως αν πείσει, έστω κι αν τα επιχειρήματά του δεν βρίσκονται μέσα στα πλαίσια του αυστηρού δικαίου.

Κι αυτό δεν είναι σε σας λιγότερο συμφέρον από ότι σε μας, γιατί, αν νικηθείτε , θα μπορούσατε να γενείτε παράδειγμα στους άλλους για να σας επιβάλουν την πιο μεγάλη τιμωρία» .

Δηλαδή, παρά την δυσχερή θέση τους, οι Μήλιοι συνέχισαν να πιστεύουν πως «επικαλούμενοι τα ορθά και τα δίκαια» ή και απειλώντας αναξιόπιστα θα μπορούσαν να πείσουν τους Αθηναίους, ή ότι, στην αντίθετη περίπτωση κάποιοι τρίτοι θα επιβάλουν στους αντιπάλους τους κυρώσεις ή και πολύ αυστηρές τιμωρίες .

Οι Μήλιοι έσφαλλαν και γι' αυτό υπέστησαν τις συνέπειες της άγνοιας τους: η αιτιώδης σχέση δικαίου / ισχύος / πολιτικού αποτελέσματος στις διεθνείς σχέσεις είναι αυτή που ανέφεραν οι Αθηναίοι και την οποία κατέγραψε ο Θουκυδίδης. Κατά συνέπεια όχι μόνον βρίσκονταν σ' αδυναμία να συνάψουν πελατειακές σχέσεις είτε με τους Λακεδαιμονίους (για υποστήριξη) είτε με τους Αθηναίους (για να τους αποτρέψουν ή να τους κατευνάσουν) αλλά βρέθηκαν σε τραγική θέση που μόνο άγνοια αυτού του βαθμού θα μπορούσε να προκαλέσει.

Αυτή η πραγματικότητα αποτελεί νομοτέλεια από καταβολής διακρατικών σχέσεων και μάλλον θα συνεχίσει να ισχύει ενόσω ο διεθνής χώρος είναι κοινωνικά – πολιτειακά – ηθικά κατατεμαχισμένος στην βάση ετερογενών και ανομοιογενών μονάδων .

Είναι απόρροια του γεγονότος πως, όπως το θέτει ο Robert Gilpin, οι διεθνείς σχέσεις είναι εγγενώς και θεμελιακά άναρχες και εκ φύσεως ανταγωνιστικές.

Επιπλέον, συνεχίζει, «τα βασικά δομικά και ύστατα στοιχεία της πολιτικής και κοινωνικής ζωής στον διεθνή χώρο δεν είναι στοχαστικά φιλελεύθερα άτομα ούτε οι τάξεις του Μάρξ (αν και σε μερικές περιπτώσεις οι τάξεις θα μπορούσε να είναι η βάση αλληλεγγύης μεταξύ ομάδων). … Η θεμελιακή μονάδα της πολιτικής ζωής είναι αυτό που ο Ralf Dahrenforf ονομάζει «συγκρουόμενες ομάδες» … Σ' ένα κόσμο όπου οι πόροι είναι σπάνιο είδος και σε ανεπάρκεια και όπου υπάρχει ανταγωνισμός / σύγκρουση στην διαδικασία ανακατανομής

τους, τα ανθρώπινα όντα αντιμετωπίζουν αλλήλους ως μέλη ομάδων και όχι ως άτομα» .
Εξάλλου, οι Μήλιοι πρέσβεις δεν θα μπορούσαν να περιμένουν από την Αθήνα ή οποιοδήποτε Αθηναίο, οσοδήποτε δημοκράτης ή καλόπιστος και εάν ήταν, να θέσει το «δίκαιο» της δικής του πολιτείας σε δεύτερη μοίρα σε σχέση με το δίκαιο των Μηλίων.
Όπως ορθότατα παρατηρεί ο George Kennan, «οι ηθικές αρχές έχουν την θέση τους στην ψυχή του ατόμου … Ωστόσο, όταν η συμπεριφορά του ατόμου διέρχεται μέσα από τον μηχανισμό της πολιτικής οργάνωσης και συγχωνεύεται με την συμπεριφορά χιλιάδων άλλων ατόμων … υφίσταται ένα γενικό μετασχηματισμό , και οι ίδιες ηθικές αξίες δεν ισχύουν πια. Η κυβέρνηση είναι εντολοδόχος και όχι εντολέας» . Συναφής είναι επίσης και η βαθυστόχαστη εκτίμηση το Edward H. Carr, όταν έγραψε το 1939 πως «το [διεθνές] πολιτικό ήθος πρέπει να ερμηνεύεται με πολιτικούς όρους. Κάθε προσπάθεια [στις διεθνείς σχέσεις] να εξευρεθούν κριτήρια ήθους εκτός της πολιτικής είναι καταδικασμένη να αποτύχει» .
Αυτή η αδυναμία των Μηλίων να αντιληφθούν την διεθνή ηθική και τα διεθνή συμφέροντα με όρους διεθνούς πολιτικής και όχι με όρους διαπροσωπικών ή ενδοκρατικών σχέσεων, είναι ένας ακόμη λόγος που ερμηνεύει την δυσχερή τους θέση αλλά και την κατάληξή τους.
Εάν οι πιο πάνω εκτιμήσεις αντανακλούν την διεθνή πραγματικότητα, μια πρώτη επισήμανση είναι ότι, για να υπάρξει δυνατότητα να αναπτύξει ένα κράτος ισόρροπες και επωφελείς σχέσεις με τα ισχυρότερα κράτη απαιτείται, πρωτίστως, ορθή ανάλυση του διεθνούς χώρου και ορθή εκτίμηση των εγγενών χαρακτηριστικών του διεθνούς συστήματος.
Εξάλλου, η ορθή ανάλυση του περιβάλλοντος και των εγγενών του χαρακτηριστικών είναι απόλυτα αναγκαία όχι μόνον στις σχέσεις με τα ισχυρότερα κράτη αλλά και σε κάθε άλλη εξωτερική συναλλαγή των αντιπροσώπων ενός κράτους. Σ' αντίθετη περίπτωση τα οφέλη είναι απίθανα και οι ζημιές περισσότερο από σίγουρες. Σ' αναφορά με την ανάλυση που προηγήθηκε, θα μπορούσαμε να αναφερθούμε σε δύο παραδείγματα. Πρώτο, τις διπλωματικές στάσεις του στρατηγού Ντε Γκολ (κεφ. 3, και ιδ. 3.6), και δεύτερο, τις απόψεις μερίδας των σοσιαλδημοκρατών στην Γερμανία την περίοδο 1988-1991 (κεφ. 5.6). Υιοθετώντας την κρατούσα αντίληψη περί εθνικού συμφέροντος των κοινωνιών και των κυβερνήσεών τους , στην μεν πρώτη περίπτωση η Γαλλία απέβλεπε στην κατάκτηση θέσης και ρόλου, μεταξύ άλλων, με οικοδόμηση πυρηνικής ισχύος, στην δε δεύτερη περίπτωση να επανενωθεί το Γερμανικό έθνος, στόχος τον οποίο όλες οι Γερμανικές κυβερνήσεις επιδίωκαν σταθερά επί πολλές δεκαετίες. Κατά την διάρκεια των δεκαετιών 1940, 1950 και 1960, είτε λόγω σχέσεών τους με την Σοβιετική Ένωση είτε λόγω προσδοκιών για ένα διεθνιστικό

και μη πυρηνικό κόσμο όπου τα κράτη δεν θα επιδιώκουν πλέον ενίσχυση της θέσης τους στο διεθνές σύστημα , οι εσωτερικοί αντίπαλοι της αμυντικής στρατηγικής της Γαλλίας και του στρατηγού Ντε Γκολ, βρέθηκαν σε ουσιαστική σύμπλευση με τα αμερικανικά και Σοβιετικά εθνικά συμφέροντα που επιδίωκαν μονοπώλιο πυρηνικής ισχύος και ήρθαν σε κάθετη αντιπαράθεση με την Γαλλική κυβέρνηση. Εάν εκτιμήσουμε τις πελατειακές σχέσεις Γαλλίας – Ηνωμένων Πολιτειών, καταδείχθηκε σαφώς πως όλες οι διαδοχικές Γαλλικές κυβερνήσεις φρόντισαν να μη βρεθούν στην θέση των Μηλίων. Η εξέταση της Γαλλικής εθνικής στρατηγικής από τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο μέχρι και την μεταψυχροπολεμική εποχή, έδειξε πως οι Γάλλοι ακολούθησαν το εξής μίγμα πολιτικών που προσάρμοζαν στον τόπο και στον χρόνο ανάλογα με την εξέλιξη των δομών του συστήματος, των στρατηγικών των ισχυρότερων κρατών και των περιφερειακών ισορροπιών: Αφού ανέλυσαν το διεθνές σύστημα οριοθέτησαν τα συμφέροντα επιβίωσης και τα ζωτικά συμφέροντα καθώς και τις προσεγγίσεις εκπλήρωσή τους.

Ως προς αυτά τα συμφέροντα, όχι μόνον υπήρξε μεγάλη συναίνεση να είναι –και ήταν– ανυποχώρητοι, αλλά επιπλέον, ήταν έτοιμοι να φθάσουν μέχρι και στον πυρηνικό πόλεμο προκειμένου να τα προστατεύσουν. Με επιδέξιους χειρισμούς αλλά και ανάληψη μεγάλων κινδύνων ανέπτυξαν πρωταρχικές και δευτερογενείς προσεγγίσεις εκπλήρωσης των στρατηγικών στόχων.

Έτσι, η Γαλλία ήταν σύμμαχος των ΗΠΑ – μάλιστα πολύ πιστή – αλλά ταυτόχρονα έθετε όρια στους Αμερικανούς: αντέκρουε αθέμιτες (για τα Γαλλικά συμφέροντα) απαιτήσεις, φρόντισε να τους εξισορροπεί όταν αυτό ήταν αναγκαίο για την (πελατειακή) διαπραγματευτική ικανότητα της Γαλλίας , και υιοθετούσε στάσεις ή προέβαινε σε ενέργειες με τις οποίες οι Αμερικανοί, παρά τις αρχικές αναμενόμενες αντιδράσεις τελικά προσαρμόστηκαν ή σεβάστηκαν .

Ουσιαστικά, η μελέτη της Γαλλικής στρατηγικής την περίοδο 1944-1999 μας οδηγεί στο κρίσιμο – και ίσως προσδιοριστικό για τον ορθολογιστική λειτουργία ενός πολιτειακού συστήματος – συμπέρασμα, ότι, οι Γάλλοι ηγέτες, ούτε προς στιγμή δεν άφησαν την εντύπωση πως το εθνικό τους συμφέρον είναι αναλώσιμο στον βωμό οποιασδήποτε σκοπιμότητας, διεθνούς ή άλλης. Η αντίδραση στην αλληλεξάρτηση, την παγκοσμιοποίηση και άλλα φαινόμενα που θέτουν σε άμυνα την κρατική κυριαρχία, προκαλούσαν όχι διάθεση παράδοσης ή εγκατάλειψης των εθνικών συμφερόντων σε απροσδιόριστες διεθνείς ή διεθνικές πολιτικές δυνάμεις αλλά ετοιμότητα και ενέργειες διαφύλαξης και ενίσχυσης

της εθνικής κυριαρχίας .

Ταυτόχρονα, οι στρατηγικές και τακτικές επιλογές εντάσσονταν σ' ορθολογιστικό πλαίσιο, δηλαδή δεν ήταν αυτοσκοπός αλλά το μέσο εκπλήρωσης συγκεκριμένων στόχων.

Ένα κράτος, όταν αναπτύσσει την διπλωματία του και την στρατηγική του ουδέποτε ανταγωνίζεται ασκόπως άλλους διεθνείς δρώντες.

Οι Γάλλοι, για παράδειγμα, όταν υπήρχε λόγος να ανταγωνιστούν χώρες όπως οι ΗΠΑ και η ΕΣΣΔ, το έκαναν, έστω και με μεγάλο κόστος. Όμως προσεκτική παρατήρηση των στάσεων και συμπεριφορών της Γαλλικής πολιτικής ηγεσίας την περίοδο που εξετάσαμε, δεν αφήνει αμφιβολία ότι εντάσσονταν στο πλαίσιο εξυπηρέτησης πρωταρχικών εθνικών συμφερόντων και μάλιστα εντός αυστηρών ορίων που επέβαλλε η εξυπηρέτηση αυτού του σκοπού.

Κανένα κράτος, μικρό ή μεγάλο, δεν έχει την πολυτέλεια άσκοπων ανταγωνισμών άλλων διεθνών δρώντων, ιδιαίτερα των ισχυρότερων κρατών. Στάσεις και συμπεριφορές που φάνταζαν ανταγωνιστικές ή συγκρουσιακές ήταν σκόπιμες υπολογισμένες ενέργειες που εξυπηρετούσαν είτε μακρόχρονα ζωτικά συμφέροντα είτε τακτικούς στόχους που διευκόλυναν τους χειρισμούς τους.

Πάντοτε στο πλαίσιο μιας τέτοιας λογικής φαίνεται πως – τόσο όταν ανταγωνίζονταν άλλους όσο και όταν συμμαχούσαν – οι Γάλλοι πολιτικοί ηγέτες της Τέταρτης και Πέμπτης Γαλλικής Δημοκρατίας φρόντιζαν να είναι συνεπείς και αξιόπιστοι .

Ο σκοπός των Γάλλων ηγετών δεν ήταν να ανταγωνιστούν τους Αμερικανούς ή άλλους διεθνείς δρώντες. Σε κάθε προσπάθεια ανάπτυξης πελατειακών σχέσεων, όταν οι άλλες πλευρές, ακόμη και οι εχθροί, γνωρίζουν ότι αγωνίζεσαι και αμύνεσαι για τα θεμιτά και ζωτικά εθνικά συμφέροντα δυνατό να διαφωνούν αλλά τουλάχιστον σέβονται τις στάσεις και συμπεριφορές σου. Τόσο στο πλαίσιο των πελατειακών σχέσεων όσο και στο πλαίσιο μιας αποτρεπτικής στρατηγικής , η εμμονή στην στήριξη των πρωταρχικών συμφερόντων, ενισχύει την διαπραγματευτική θέση ενός κράτους, προκαλεί τον σεβασμό και αυξάνει την αξιοπιστία.

Οι περιπτωσιολογικές διερευνήσεις που προηγήθηκαν δείχνουν πως όχι μόνο οι πολιτικές ηγεσίες της Γαλλίας αλλά και της Βρετανίας και Γερμανίας είχαν πλήρη επίγνωση αυτού του γεγονότος, με αποτέλεσμα να ενεργούν συνειδητά προς αυτή την κατεύθυνση. Εάν αναφερθούμε στην Γερμανίας, τηρώντας πάντοτε τις αναλογίες και λαμβάνοντας υπόψη την διαφορετικότητα της περίπτωσης, τα διδάγματα είναι σχεδόν τα ίδια.

Η Γερμανία, μετά την ήττα, κατοχή και διχοτόμηση, ίσως βρισκόταν στην δυσμενέστερη θέση που θα μπορούσε να βρεθεί ένα κράτος. Έπρεπε, ταυτόχρονα, να εκπληρώσει πολλαπλές και ενίοτε αντιθετικές επιδιώξεις: αποτροπή της εξ ανατολών απειλής, επανάκτηση και εδραίωση της εθνικής κυριαρχίας, διαφύλαξη του δικαιώματος επανένωσης και ελαχιστοποίηση των ανθρωπίνων προβλημάτων λόγω διχοτόμησης.

Τα μέσα ήταν ελάχιστα και απαιτούσε ακροβασία πάνω στο τεντωμένο σχοινί

της διεθνούς διπλωματίας: ελιγμοί στα περιθώρια που δημιουργούσε η αυξανόμενη σύγκρουση Ανατολής - Δύσης , ανεξαρτήτως κόστους εμμονή στο δικαίωμα επανένωσης , ελιγμοί όπως η προσέγγιση της Γαλλίας και η αποδοχή της διαδικασίας ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, και η εκμετάλλευση κάθε παράθυρου ευκαιρίας που άνοιγε για να αναπτύσσει πελατειακές σχέσεις με τα ισχυρότερα κράτη.

Εν συντομία, οι περιπτωσιολογικές διερευνήσεις έδειξαν πως ακόμη και στις χειρότερες στιγμές της χώρας αυτής μετά την ήττα και κατοχή, οι νέοι ηγέτες προσπαθούσαν να αντισταθούν στις δομικές λογικές που δημιουργούσε η νέα κατανομή ισχύος και οι οποίες, ενδεχομένως, όπως πολλοί υποστήριζαν , θα έπρεπε να οδηγήσουν σε διάλυση του Γερμανικού έθνους κράτους.

Παρακολουθήσαμε τις – τελικά επιτυχείς - προσπάθειες του Αντενάουερ να ελαχιστοποιήσει τις ζημιές, να διαφυλάξει το συμφέρον επιβίωσης και να αποσυνδέσει (ή κατά περίπτωση συνδέσει) το Γερμανικό ζήτημα με την αντιπαράθεση Ανατολής – Δύσης .

Η πελατειακή διαπραγμάτευση σ' ανταλλακτική βάση δεν σταμάτησε ποτέ, όπως και η προσπάθεια της Γερμανίας να ανακτήσει την πλήρη κυριαρχία της και να επανενώσει το διχοτομημένο Γερμανικό έθνος. Στο πλαίσιο αυτό, διατρέχοντας τις Γερμανικές διπλωματικές ενέργειες παρατηρήσαμε ότι οι διάφορες φάσεις της Οστπολιτίκ ήταν, ουσιαστικά, ένα σύνθετο πλέγμα πελατειακών ρυθμίσεων μ' όλους τους ενδιαφερομένους, ακόμη και με τους αντιπάλους. Ο σκοπός ήταν να αποφευχθούν μεγάλα δυσμενή αποτελέσματα λόγω διακυμάνσεων μεταξύ έντασης και ύφεσης στις σχέσεις Ανατολής – Δύσης.

Η Γερμανία, αφού βρέθηκε στην δυσμενέστερη δυνατή θέση, με πείσμα, εμμονή, επιμονή και ορθολογιστικές πελατειακές σχέσεις με τα ισχυρότερα κράτη,

κατόρθωσε να μεγιστοποιήσει τα ελάχιστα ερείσματά της, να ανακτήσει αρχικά μέρος της κυριαρχίας της, να διαπραγματευτεί τα ερείσματα που διέθετε με τους συμμάχους της αλλά και τους αντιπάλους της τις δεκαετίες 1960 και 1970, και να αδράξει την ευκαιρία να επανενωθεί όταν άνοιξε το παράθυρο ευκαιρίας.

Όπως διαπιστώσαμε, το απόγειο της Γερμανικής πελατειακής διαπραγμάτευσης ήταν η περίοδος 1988-1991, όταν ο τότε Καγκελάριος δραστήρια, συστηματικά και χωρίς αμφιβολίες πως οι εθνικοί στόχοι θα εκπληρωθούν με χειρισμούς που αναπτύσσονταν σ' ανταλλακτική βάση, επισκέφθηκε επανειλημμένα την Μόσχα για στρατηγικές και οικονομικές συνεννοήσεις , την Ουάσινγκτον για να διασφαλίσει αξιόπιστη εξωτερική συμμαχία και να κάνει τις αναγκαίες συνεννοήσεις για τις νέες συμμαχικές δομές και την θέση της Γερμανίας στις νέες υπό διαμόρφωση δομές.

Με κίνδυνο να αδικήσουμε μια πολύ πιο σύνθετη και πολύπλοκη διαδικασία, θα μπορούσε να αναφερθεί, επίσης, η πελατειακή διαπραγμάτευση με την Γαλλία για την σώρευση υποστήριξης των ζωτικών εθνικών επιδιώξεων.

Πάντως, όπως διαπιστώσαμε, τα δύο πιο ευδιάκριτα χαρακτηριστικά της διαδικασίας εάν ιδωθούν με τους φακούς του Γερμανικού εθνικού συμφέροντος, είναι το γεγονός, πρώτο, πως υπήρχαν θέματα που δεν ήταν διαπραγματεύσιμα και ως προς τα οποία η Γερμανία δεν δίστασε να αντιπαρατεθεί ακόμη και τους συμμάχους της και δεύτερο, πως δεν υπήρξε αμφιταλάντευση ως προς την μορφή και τον χαρακτήρα του συστήματος στο πλαίσιο του οποίου λάμβαναν χώρα οι διαπραγματεύσεις. Δηλαδή πως είναι άναρχο, πως ισχύει η αρχή της αυτοβοήθειας, πως η απώλεια κυριαρχίας οδηγεί όχι σε διεθνιστικές ρυθμίσεις αλλά σε όφελος κάποιων άλλων κρατών, πως πρυτανεύουν σκοπιμότητες εθνικής ισχύος, πως πρέπει να αντιμετωπιστούν υποβόσκοντα διλήμματα ασφαλείας, πως οι άλλοι ερμηνεύουν το δίκαιο και το ορθό με τους δικούς τους εθνικούς φακούς και πως την διεθνή κοινή γνώμη είτε την ωθείς προς παραστάσεις που σε συμφέρουν είτε οι αντίπαλοί σου το πράττουν για λογαριασμό τους.

Τα πιο πάνω, αναμφίβολα, ίσχυαν όσον αφορά την Καγκελάριο Κόλ, την κυβέρνησή του και ορισμένα στελέχη του Σοσιαλδημοκρατικού κόμματος. Διαπιστώσαμε, όμως, ότι αυτή η κρατούσα φιλοσοφία / θέση / άποψη / προσέγγιση θα μπορούσε να μην είχε κυριαρχήσει στο Γερμανικό πολιτικό σύστημα και η Γερμανία να μην είχε επανενωθεί.

Όπως έγινε αντιληπτό στην έκτη ενότητα του πέμπτου κεφαλαίου και στην προηγούμενη ενότητα του παρόντος κεφαλαίου, ένα μεγάλο μέρος της Γερμανικής διανόησης και αριθμός πολιτικών ηγετών, ιδιαίτερα του Σοσιαλδημοκρατικού κόμματος, θεωρούσε την επανένωση είτε αδιανόητη είτε ανεπιθύμητη εξέλιξη. Το σκεπτικό αυτών των θέσεων, όπως διαπιστώσαμε, στηριζόταν σε ποικίλες διεθνιστικές θεωρήσεις του διεθνούς χώρου και αντέκρουε στην προαναφερθείσα θεώρηση του διεθνούς συστήματος ως άναρχου και

ανταγωνιστικού.

Θεωρούσαν την Γερμανική κρατική κυριαρχία προσωρινή, και εν πολλοίς αναλώσιμη, και γι' αυτό πρόβλεπαν επικράτηση μιας νέας ευρωπαϊκής και διεθνούς κανονιστικής τάξης πραγμάτων. Συνολικά, νεφελωδώς και αόριστα, ανέλυαν τα αυτονόητα, δηλαδή το γεγονός πως υπάρχει διεθνής αλληλεξάρτηση χωρίς όμως να προτείνουν αξιόπιστη διεθνή κανονιστική δομή που θα αντικαθιστούσε τα υπάρχοντα εθνικά-κρατικά συστήματα ή το διεθνές καθεστώς που στηρίζεται στην κρατική κυριαρχία.

Είναι ευνόητο πως αν αυτή ήταν, τελικά, η κρατούσα άποψη στην Γερμανία, ιδιαίτερα σε κυβερνητικό επίπεδο, καμία πελατειακή διαπραγμάτευση δεν θα λάμβανε χώρα. Το αποτέλεσμα θα ήταν το αναμενόμενο: Οι περισσότερες, εάν όχι όλες οι ευρωπαϊκές χώρες, θα συμφωνούσαν πως η Γερμανία θα πρέπει να παραμείνει διχοτομημένη εν αναμονή της προσδοκώμενης διεθνιστικής πολιτικής ολοκλήρωσης.

Αν οι πολίτες ενός κράτους θεωρούν την πολιτεία τους αναλώσιμη στον βωμό φαντασιόπληκτων ιδεολογικών δογμάτων, να μην περιμένει ότι τα άλλα κράτη θα τους λυπηθούν. Όπως ήδη υπογραμμίστηκε πιο πάνω, τάχιστα τους εξαποστέλλουν στην κλίνη του Προκρούστη των στρατηγικών παιγνίων.

Στο ίδιο πλαίσιο, όσον αφορά την Γερμανία, όλα τα άλλα κράτη θα συμφωνούσαν πως πρέπει να δοθεί μια περιοριστική νομικίστικη ερμηνεία του διεθνούς δικαίου και της ΔΑΣΕ, δηλαδή πως πρέπει μην αλλάξουν τα σύνορα και να παραμείνει ανεξάρτητη Ανατολική Γερμανία .

Στην θέση αυτή, εξάλλου, θα προσαρμοζόταν η Αμερικανική στρατηγική, η οποία, με προσοχή παρακολουθούσε τις στάσεις των υπολοίπων Ευρωπαίων . Εάν οι ίδιοι οι Γερμανοί επιθυμούσαν μια ασθενέστερη σχετική θέση στην διεθνή κατανομή

ισχύος, οι ΗΠΑ θα ανέπτυσσαν, ενδεχομένως, πελατειακές σχέσεις με ισχυρότερους συντελεστές και θα προσάρμοζαν ανάλογα την στρατηγική και τα συμφέροντά τους εις βάρος της Γερμανίας .

Επομένως, ακόμη ένα – ή μάλλον, συναφές με τα προηγούμενα -συμπέρασμα, είναι ότι, στο πλαίσιο της άνισης κατανομής ισχύος, οι τοποθετήσεις των ισχυρότερων συντελεστών, η ύπαρξη πελατειακών σχέσεων και ανάπτυξη ανταλλαγών που συμφέρουν την αδύναμη πλευρά εξαρτώνται, μεταξύ άλλων, από την ικανότητα ορθής εκτίμησης του χαρακτήρα του διεθνούς συστήματος και την έγκαιρη υιοθέτηση προσεγγίσεων που αποκλείουν την ύπαρξη τραγικών διλημμάτων μεταξύ θανάτου και υποτέλειας, όπως αυτά των Μηλίων στις

σχέσεις τους με τους Αθηναίους.

Ο διάλογος στην Γερμανική πολιτική σκηνή το 1988 – 1991 όπως τον εξετάσαμε στο κεφάλαιο 5.6, δεν αφήνει καμία αμφιβολία πως η διαπραγματευτική ισχύς της Γερμανίας και η ικανότητά της να αναπτύξει πελατειακές διευθετήσεις επί πρωταρχικών συμφερόντων βρισκόταν σε πλήρη συνάρτηση με το ποιος επικράτησε στην εσωτερική ιδεολογική και φιλοσοφική διαπάλη: Οι φυγόκεντρες διεθνιστικές δυνάμεις που έβλεπαν την εθνική κυριαρχία και την επανένωση ως αγαθό που θα μπορούσε να θυσιαστεί στον βωμό μελλοντικών διεθνών ολοκληρώσεων; Ή οι πολιτικές δυνάμεις που υποστήριζαν πως το εθνικό συμφέρον προτάσσεται διεθνιστικών κριτηρίων και συμφερόντων και πως η Γερμανία πρέπει να κατακτήσει θέση και ρόλο που διασφαλίζει την επιβίωσή της και την ενίσχυση της κρατικής της κυριαρχίας.

Αυτές είναι δύο σχεδόν κάθετα διαφορετικές φιλοσοφικές θεωρήσεις των διεθνών σχέσεων που οδηγούν σε διαφορετική διπλωματία και στρατηγική και που προκαλούν διαφορετικές συνέπειες. Εν συντομία, εάν επικρατούσε η πρώτη προσέγγιση, ενδεχομένως, η Γερμανική κυριαρχία θα θυσιαζόταν στον βωμό νεοφιλελεύθερων προσδοκιών της επερχόμενης νέας διεθνούς τάξης πραγμάτων. Μέχρι να εκπληρωθεί αυτή η προσδοκία , άλλες κρατικές κυριαρχίες θα είχαν ωφεληθεί και άλλα εθνικά συμφέροντα θα είχαν εκπληρωθεί.

Ένα γενικό συμπέρασμα είναι πως η εξέταση των εθνικών στρατηγικών των τριών μεγάλων δυνάμεων της Ευρώπης καθ' όλη την διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου, δείχνει ότι, ακόμη και υπό συνθήκες συντριπτικής στρατηγικής υπεροχής των Ηνωμένων Πολιτειών, τα Ευρωπαϊκά κράτη μπόρεσαν να αναπτύξουν ισόρροπες και επωφελείς σχέσεις με τις ΗΠΑ:

Αφ' ενός διασφάλισαν στρατηγική αποτροπή απέναντι στις ΕΣΣΔ και αφ' ετέρου δεν επέτρεψαν να μετατραπεί η στρατηγική ασυμμετρία σε πολιτική ασυμμετρία και σε αθέμιτη πολιτική διείσδυση που καταλύει την κυριαρχία, αυτονομία, την ελευθερία και την αξιοπρέπεια του λιγότερο ισχυρού.

Αυτό ισχύει όχι μόνο για τις τρεις μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις αλλά και για τα υπόλοιπα κράτη της Ευρώπης τα οποία ήταν μέλη της Ατλαντικής Συμμαχίας ή ουδέτερα.

Ουσιαστικά, το μόνο κράτος της Ευρώπης το οποίο δεν κατόρθωσε να εξουδετερώσει τις συνέπειες της στρατηγικής – πολιτικής ασυμμετρίας, με οδυνηρές τελικά συνέπειες για τα εθνικά του συμφέροντα , είναι η Ελλάδα.

Τα υπόλοιπα κράτη της Ευρώπης, μικρά και μεγάλα, ανέπτυξαν πελατειακές σχέσεις που εξυπηρετούσαν τα βασικά τους εθνικά συμφέροντα (ανεξαρτησία, αυτονομία, ελευθερία, εθνική κυριαρχία, ισόρροπες ανταλλαγές).

Αυτό οφείλεται, όπως διαπιστώσαμε, στο γεγονός πως και στις χειρότερές τους στιγμές δεν είχαν διαπεραστεί ή κυριαρχηθεί από εξωγενείς παράγοντες, από ιδεολογίες εξάρτησης ή αφελείς ουτοπικές – δυτικού νεοφιλελεύθερου ή μαρξιστικού τύπου – προσδοκίες για κατάργηση της εθνικής τους κυριαρχίας και ανάλωσής της στον βωμό κάποιας διεθνούς σκοπιμότητας.

Ακόμη, χρήζει να υπενθυμίσουμε ότι στο θέμα της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, αρχικές διεθνιστικές τάσεις εγκαταλείφθηκαν έγκαιρα, και οι κυβερνήσεις χρησιμοποίησαν, όπως επανειλημμένα διαπιστώσαμε, τους Κοινοτικούς θεσμούς για να ενισχύσουν το κράτος έθνος, να αναπτύξουν διακρατικές συσπειρώσεις που το δυνάμωναν έναντι των τρίτων και να εγκαθιδρύσουν ισόρροπες πελατειακές σχέσεις με τις Ηνωμένες Πολιτείες .

Εντός της διαδικασίας της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, εξάλλου, και στο πλαίσιο των θεωρητικών εννοιών που αναφέρθηκε πιο πάνω, η επιδίωξη εκπλήρωσης των εθνικών συμφερόντων είναι αυτονόητη και οι πελατειακές σχέσεις με διασυνδέσεις εθνικών συμφερόντων εξελίχθηκαν σε υψηλή τέχνη ενίσχυσης των κρατών εθνών και όχι εξουδετέρωσής τους ή αφομοίωσής τους.

Καταληκτικά, η έρευνά μας έδειξε πως εκτός από τις ουτοπικές αμφιταλαντεύσεις μιας μερίδας του Σοσιαλδημοκρατικού κόμματος της Γερμανίας προς τα τέλη της δεκαετίας του 1980 γύρω από ουτοπικές νεοφιλελεύθερες ιδέες περί αλληλεξάρτησης και τέλους της κρατικής κυριαρχίας, η κρατούσα πολιτική τάση στις τρεις χώρες τις πέντε τελευταίες δεκαετίες αναπτύχθηκε στην βάση ενδυνάμωσης της κρατικής κυριαρχίας, αποτροπής των εξωτερικών απειλών και ανάπτυξης εθνικής συναίνεσης γύρω από τις μεγάλες εθνικές στρατηγικές επιλογές .

Μόνιμη έγνοια των πολιτικών ηγετών, και αυτό έδειξε η ανάλυση της στρατηγικής των τριών Ευρωπαϊκών δυνάμεων, είναι ποτέ να μην βρεθεί η χώρα τους στην θέση των Μηλίων.

Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος, η στρατηγική, οι επιλογές και η πολιτική φιλοσοφία διεθνών σχέσεων των Μηλίων είναι παράδειγμα προς αποφυγή. Αντίθετα, οι θέσεις των πρέσβεων της Αθήνας είναι δεξαμενή άντλησης γνώσης των αέναων χαρακτηριστικών των διεθνών σχέσεων όπως είναι και όχι όπως θα έπρεπε, ενδεχομένως, να είναι .

Ένα κράτος το οποίο συναλλάσσεται με ισχυρότερα κράτη, το μάθημα διεθνών σχέσεων των πρέσβεων της Αθήνας προς του πρέσβεις της Μήλου θα μπορούσε να βοηθήσει στην αποφυγή ορισμένων επιλογών και στην υιοθέτηση ορισμένων άλλων. Αδιαμφισβήτητα, τόσο ο διάλογος Αθηναίων – Μηλίων όσο και οι περιπτωσιολογικές διερευνήσεις που προηγήθηκαν οδηγούν στις εξής τρεις τελικές εκτιμήσεις:

Πρώτον, το εθνικό συμφέρον όπως ορίζεται από κάθε μια κοινωνία είναι το βασικό κριτήριο στην βάση του οποίου λειτουργεί το διεθνές σύστημα.

Δεύτερο, η ισχύς και η κατανομή της στον διεθνή χώρο είναι προσδιοριστική της κατανομής συμφερόντων. Κανένα κράτος δεν έχει την πολυτέλεια να ανίσχυρο απέναντι σε ισχύ που απειλεί τα ζωτικά του συμφέροντα.

Όπως το έθεσε ο Θουκυδίδης, αλλά και πολιτικοί όπως ο Ντε Γκωλ και ο Μιτεράν, «η ισχύς εξισορροπείται με ισχύ». Η ισχύς αυτή (βλ. για παράδειγμα το γαλλικό πυρηνικό δόγμα), θα πρέπει να είναι αρκετή για να προκαλέσει στον αντίπαλο μεγαλύτερο κόστος από το αναμενόμενο από αυτόν όφελος εάν βλάψει τα συμφέροντα του αμυνόμενου). Η εξισορροπητική ισχύς, θα μπορούσε να είναι τόσο εσωτερική όσο και εξωτερική (συμμαχίες).

Τρίτο, μόνο εάν αυτές οι αρχές τηρούνται ένα κράτος επιβιώνει, ευημερεί και αντιμετωπίζει τις εξωτερικές απειλές.

Τέλος, μια άλλη διαπίστωση είναι πως από την εποχή του Θουκυδίδη μέχρι και στα πρόθυρα του 21ου αιώνα, η τάση είναι όχι προς εθελούσια παγκόσμια ενοποίηση ολοκλήρωση αλλά προς περαιτέρω διεθνή κατατεμαχισμό ή επιδίωξη των ισχυρότερων κρατών να ομογενοποιήσουν τον διεθνή χώρο καθ' εικόνα και καθ' ομοίωσή τους και σύμφωνα με τα συμφέροντά τους. Οι τάσεις δείχνουν ότι τόσο το ευρωπαϊκό όσο και το ευρύτερο διεθνές σύστημα παραμένουν κρατοκεντρικά. Η κρατική ισχύς με την ευρύτερη έννοια που την ορίσαμε πιο πάνω παραμένει το κύριο νόμισμα στην διεθνή πολιτική. Η ελευθερία, η ευημερία και η εσωτερική αυτοδιάθεση ενός κράτους συναρτάται με την ισχύ του και την ικανότητά του να την διαχειρίζεται επιδέξια στην διεθνή πολιτική.

Στο ορατό μέλλον, κανένα κράτος δεν μπορεί να παραγνωρίσει τα ζητήματα που θέτει ο διάλογος Αθηναίων – Μηλίων χωρίς να κινδυνεύσουν σοβαρά τα ζωτικά του συμφέροντα. Αυτά τα συμφέροντα δυνατό να αναφέρονται στο συμφέρον επιβίωσης ή σε μυριάδες άλλες συναλλαγές συμφερόντων, πελατειακές και μη.

1. «Patron-Client Relations in the Emerging Security Environment", στο *Jerusalem Journal of International Relations*, vol. 14. No 2 1992.

Patron-Client Relations in the Emerging Security Environment

PANAYIOTIS IFESTOS

In the post-Cold War international environment, an increase in poles of power has enhanced client states' maneuverability vis-à-vis the patron. As the recent Gulf crisis showed, this is especially so in times of crisis, when the "tyranny of the real" phenomenon may emerge.

INTRODUCTION

Searching for underlying patterns in interstate relations at times of continuous and rapid change is not the simplest of exercises in political analysis. This is especially true when, as in the field of patron-client relations, theoretical speculation is not as yet formalized, encompasses little systematic empirical evidence, and lags behind the evolving realities of contemporary international affairs. Even more so, theoretical analysis in general has not as yet adequately explored the nexus between environmental change and foreign policy behavior.[1]

In discussing an emerging security environment, one should first outline the old security system, then tentatively refer to some basic elements of the emerging new structures, then compare the two or focus on their main differences. This is, again, not an easy task. As is well known, political analysts have almost never agreed as to what are the principal characteristics of the contemporary international system.

Throughout the postwar era, the prevailing conception of international relations has been that of a bipolar world. Later on, in the 1970s and '80s, analysts increasingly spoke of a loose

bipolar system as well as of such increasingly important phenomena as interdependence and regional integration. The prevailing image, however, has been that of a world governed by security considerations, in the context of which states and nations were competing and fighting over questions of national military security.[2] At the center of this image lay the East-West confrontation, conflicts adjacent to this confrontation, and the nuclear factor.[3] Here, however, the focus will not be on the much-analyzed postwar international system, but on interstate patterns as they may be emerging in the year 2000.

THE EMERGING SECURITY ENVIRONMENT

The emerging security system has several overlapping characteristics, in a pattern of a uniquely fluctuating international complexity.

First, in terms of strategic might the system is, by and large, unipolar.[4] The situation is less clear, however, as regards strategic nuclear capability. A possible outcome is nuclear proliferation, resulting from the dispersion of the USSR's vast strategic nuclear arsenal to new states, namely, Russia, Ukraine, Bellorus, and Kazakhstan. Nuclear systems on Russian soil alone constitute a formidable strategic force, and the remaining three states, if not denuclearized, could become second-rank, but still very mighty, nuclear powers. For its part, the United States, economically and militarily the strongest pole of power, is in search of a role. Its policies during the Gulf crisis of 1990-1991 could be interpreted as an attempt to define such a role.

Second, in parallel or in combination, there has emerged a complex multipolarity of middle powers, both in military and especially economic terms. These middle powers include France, Great Britain, Germany, Japan, and a number of new countries.

Third, in addition to such phenomena as interdependence and transnationalism, there is uncertainty concerning the potential role of new collective actors such as the EC.

Finally, smaller but well-organized actors such as Israel or Iran (and until recently Iraq) that are nuclear or potentially nuclear assume a decisive role in regional affairs, in areas that are crucial for the power and welfare of the larger actors.

Thus, an extremely complex and fluctuating security environment encompasses the following, often overlapping characteristics: (1) bipolarity in strategic nuclear weaponry, which, for all practical purposes, may evolve into multipolarity, (2) an emerging economic, and probably military, multipolarity, (3) subsystemic bipolarities, (4) subsystemic[5] multipolarities, and (5) continuous growth of the nongovernmental aspects of the system. Regarding the latter factor, the contemporary world seems to be both state-centric and multicentric, but predominantly the former.[6]

In view of this prevailing interstate complexity, a comprehensive interpretation of patron-client relations would not be feasible here. What will be presented instead is an overview of the subject.

PATRON-CLIENT RELATIONS: THEORETICAL RELEVANCE

In a world of complex, multidimensional, as well as varying relations among the elements of the international system, patron-client relations is in itself an emerging theoretical field. Its limited analytical tools have in effect been heuristically borrowed from the field of comparative government.[7] Moreover, in the absence of adequate theoretical tools,[8] one could experiment, also heuristically, with adjacent approaches in fields dealing with variations of behavior in situations involving different power structures.

Patron-client relations in contemporary world affairs encompass a multitude of phenomena. Moreover, as with other political phenomena, patron-client relations are bound to fluctuate as a concept, in line with the ebb and flow of international politics. Furthermore, domestic structures, as well as various nongovernmental actors, are also important inputs at the behavior's formative stages.

Patron-client relationships between a large state and a small state, a strong power and a weak state, or between any dyad or groups of states or political organisms can take a multitude of forms. A patron in such a relationship aims at fulfilling certain policy objectives by offering reciprocal compensation to a client

state willing or in need to comply. The reciprocity is based on material benefits and protection for the client. The patron's means, i.e., the degree to which it can assist the client state, consist of the size of the material benefits, and the extent of political support, it can offer. Correspondingly, the client state may expect various rewards for its behavior, such as protection, favorable trade terms, assertiveness, self-respect status, loyalty, and the patron's supportive stance in one or more of its international conflictual interactions. The client's means usually consist of political alignment, rendering services, following the patron's lead, permitting air and sea passage, granting military bases, and assisting the patron in military conflicts. A client has other means as well: for example, according to the "tyranny of the weak" formula, a small state could manipulate a great power found in an "investment trap";[9] or the weak state could stress its possible unreliability as an ally, threaten to withdraw from an alliance, or show sheer stubbornness in demanding fulfillment of its objectives irrespective of the great power's wishes.[10]

In a broader sense, patron-client relations can be described as interactions between states in response to international situations or changes. These responses usually aim at satisfying an actor's goals or at minimizing existing dangers. More than the strong state's system, a weak state's system is penetrated[11] to the extent that its vital interests depend on external elements of authority and power. In a similar sense, the weak state voluntarily complies with the strong power's wishes, in some sort of political adaptation, in order to realize some of its state objectives. Borrowing the analytical tools developed in another context by Rosenau and others, client behavior can be viewed as "adaptive." Political adaptation, in this sense, is the state's voluntary adjustment of its foreign policy to external demands and trends, "in order to keep the resulting fluctuations in the society's economic, social, political and physical structures within acceptable limits."[12] As Hansen notes, unlike Rosenau's original formulation of political adaptation, which is mainly concerned with the actor's survival, this conceptual framework could lend itself to a larger set of goals and strategies.[13] A client's behavior in this sense, therefore, can be seen as a state's adaptation to the wishes and interests of another state (the patron) in order to be rewarded in other fields.

Another important issue is the salient environment in which patron-client relationships function. According to my working assumption that the emerging security environment in the transitional 1990s is peculiar, unusual, and rapidly fluctuating, then depending on what sector of international activity we refer too, or at which level our analysis evolves, the system could be called unipolar, multipolar, or an intermediary mix. Furthermore, there is an uneven distribution of economic and military power among the salient poles of the system.[14] Security in such a context encompasses military as well as nonmilitary factors.[15] Nowadays, in military as well as nonmilitary interactions, the projection of a state's power is a much less straightforward matter than previously; we shall note this again in reference to the recent Gulf crisis.

Multipolarization adds to the complexity of the relations between the strong and the weak actors.[16] Naturally, this is also true for patron-client relationships. Goldmann has suggested that an international system may include not only more than two leading powers but many bipolar subsystems.

> In such a situation, coalitions are expected, and the only question is who will join forces against whom. Far-reaching and lasting coalitions between the two leading components may be rare in bipolar systems. The application of the coalition hypothesis may therefore be greater in a nonbipolar system than in a bipolar one.[17]

Similarly, Deutsch and Singer point out that an increase in the number of independent actors increases the number of dyads in the total system, a situation that adds to the number of interactions and could have destabilizing effects.[18]

In other words, multipolarization may expand the opportunities of weaker powers in interstate bargaining. As Waltz notes in this context, weak states often find opportunities for maneuvering in the interstices of a balance of power situation.[19] Especially when a weak state's position and policies are important for the maintenance of the overall balance of power, a system of many poles may function in a way that strengthens the bargaining power of the weak.[20] In addition, improved social awareness, the revolution in communications, the danger of conflicts escalating to the nuclear level, and the functioning of international cooperative forums, such as the United Nations

and the EC, are all factors that make the use of force by big powers less attractive than in the past. Such a development, of course, only further strengthens the position of weak states. Clearly, norms of this kind may have less applicability in conflictual bipolar subsystems even if they operate in a broader, relatively stable multipolar environment.

THE GULF CRISIS AND PATRON-CLIENT RELATIONS

The Gulf crisis of August 1990-February 1991 may provide us some evidence concerning the evolving underlying trends in the security environment of the 1990s. Of course, a detailed examination of all the aspects of the conflict relevant to patron-client relations—let alone a detailed examination of all the aspects of the conflict—is not necessary here.

Patrons' as well as clients' attitudes are usually best demonstrated during times of acute crisis. When military confrontation is in sight, or when actual war occurs, stakes are higher, and the actor's basic behavior patterns more apparent.

Examinations of the October 1973 Middle East war have shown, among other things, an emerging independence of strong regional powers vis-à-vis their superpower patrons.[21] Compared to 1973, the functioning of patron-client relationships during the Gulf crisis revealed both similarities and dissimilarities. In the first place, Iraq's invasion of Kuwait showed that strong, revolutionary regional actors can still act with greater freedom during periods of détente. America's dynamic and effective military and political counteroffensive was partly explainable in terms of the situation then prevailing in the Soviet Union. The corresponding roles of the United States and the USSR during the conflict confirmed that, as argued earlier, the international system was militarily bipolar, but already, for all practical purposes, unipolar in political terms. It remains to be seen whether the effective American counteroffensive will prove determinant and catalytic in bringing about a new systemic regional and world order. Whatever the outcome, there is still a long way to go before each actor's role takes a relatively final shape. Nevertheless, Brzezinski seems correct in asserting that for years to come, the United States "will remain the principle source of nuclear

deterrence and the ultimate guarantor of the proposition that any disrupter of security will be faced by a dominant coalition."[22]

In the Gulf crisis, the traditional "counterpatron" of the international system, that is, the USSR, took a markedly low profile, an attitude that endured until America's successful ground assault. In many instances the USSR joined diplomatic forces with the United States, and Moscow's peace initiatives throughout the crisis were ineffective, face-saving political differentiations. Détente and good relations with the United States clearly were of much greater value for Moscow than in 1973. The USSR behaved as a "civilian power,"[23] certainly not as a major political and military force. This makes it easy to explain the absence of "classic tactics" of a client on the part of Iraq, that is, its inability to play off one big power against the other.[24] It is also indicative of the chances other regional states have of successfully pursuing such tactics. Iraq's failure to understand this international reality was not explainable in rational political terms. The same could be said about Baghdad's rejection of the French and Soviet initiatives, even though acceptance of them would most likely have created serious problems in the anti-Iraq alliance, whereas the rejection of them lead to Saddam Hussein's almost total isolation.

Although the traditional counterbalancing patron was not available to the region's actors, the "tyranny of the weak"[25] phenomenon was not altogether absent in the United States' relations with many of the region's states. Client states such as Israel and Turkey made their alliance with the United States conditional on many and various rewards. Other regional powers such as Iran behaved in an independent and sovereign manner, skillfully exploiting the crisis in service of their own interests. And Greek leaders made it clear that their country's participation in the multinational force was aimed at inducing a more favorable American stance on issues involving Greece.

Thus, Turkey, as early as August 1990, linked its behavior to rewards involving billions of dollars, America's help regarding Turkey's relations with the EC, and a more favorable US stance[26] in its disputes with Greece.[27] Turkey's ability as a client to exploit its patron's position of need was demonstrated when Ankara originally refused to allow the Americans use of its four

largest military bases.[28] Most likely, such an approach would have been much more difficult to maintain during the Cold War period.[29]

Israel is another case of a regional power behaving in an assertive and independent manner. In fact, Israel was generously rewarded to do what was fully in its own interest,[30] that is, to abstain from using military force against Iraq. Such an action would most probably have caused the collapse of the anti-Iraq alliance. It was in Israel's interest to let others destroy the army of its strongest enemy in the region, without its own armed forces firing a shot. Still, the United States could not "impose" restraint on Israel. Instead, Washington had to reward Jerusalem for its noninvolvement and publicly praise it for its prudence. Furthermore, these patron-client interactions took place at a time when America's domestic constraints were reduced.[31] We see, then, further indications of patrons' limits in imposing their preferences on smaller allies, even when the stakes are quite high.

America's military and political performance during the Gulf crisis impressed upon the world that America is the dominant power in a unipolar system. Moreover, President Bush's call for a new world order together with Washington's determined struggle against Iraq left little doubt that the United States was in pursuit of such a role. Still, contemporary international relations are not simple, even if a patron has the ability to act in the absence of counterpatrons; political hypocrisy and dubious expediencies were rife during the Gulf crisis (many other conflicts were not resolved in the same spirit and with the same means as in Kuwait). Nevertheless, two salient features of America's policy were (1) an anxiousness to stress that formal UN approval had been obtained, and (2) a concern to achieve further legitimization by securing multinational participation, even if only symbolic, in the armed forces arrayed against Iraq.

All this shows that big powers in today's international system, whether patrons or otherwise, are bound to be constrained, more than in earlier times, by psychological and moral factors;[32] and the position of clients in seeking rewards and gains is thereby reinforced. Stated differently, the current international system, whether unipolar, bipolar, economically multipolar, or a mix of these, seems to strengthen the position of clients

states have gained in maneuverability and bargaining power, their ultimate objective has been to secure favorable treatment by the United States.

Conversely, however, it should be stressed that the United States' role in the Gulf crisis evolved under unique conditions. Military intervention took place in relatively noncontroversial legal circumstances, and was carefully prepared and executed with little constraint exerted by public opinion. In a less comfortable situation, one should expect a more difficult task for the patron and higher demands by clients. Already, attitudes of some clients indicate that the US intervention in the Gulf could not easily be repeated. Subsystemic, independently minded behavior grows, as do the big power's economic and other constraints. Even if one sees any signs of a "new world order" emerging, it is not a phenomenon that can simply be devised; it would have to reflect real conditions in international relations. In times of rapid change, increasing anarchy, and unprecedented fluidity in world structures, the shape of what will emerge remains an open question.

CONCLUSIONS

In the international environment of the 1990s, the margins of clients' maneuverability have grown. This is mainly because of an increase in military, economic, and political poles of power, a development that considerably enhances the comparative resources of the client in the complex patron-client processes. During peaceful times, the social and political constraints exerted by contemporary norms of international conduct condition the patron's behavior. During crises, clients' bargaining capacities are further enhanced, so that the "tyranny of the weak" phenomenon emerges. Political adaptation as a "voluntary" adjustment of a state's foreign policy to external situations and demands occurs constantly in today's world. As the Gulf crisis has shown, however, at least in certain cases and within certain limits, adaptation is not necessarily a one-way street in the relations between strong and weak states.

in patron-client relationships,[33] to such an extent that the "social restraint" exerted by international norms[34] of behavior increases over time.

Moreover, the American "leadership" role was a function of a number of other factors, such as the readiness of the United States' rich allies to contribute financially and, concomitantly, the impact in American domestic politics when allies seemed to shirk. The Gulf crisis showed that America's leadership role, however the international system is perceived to be dominated by one power, was not altogether straightforward. Persuasion, rather than compellence, was used constantly in interalliance politics: (1) the United Nations had to issue successive resolutions in order to legitimize the use of force by the American-led coalition; (2) allies had to be persuaded to dispatch military units that were mostly symbolic; (3) smaller Middle Eastern countries had to be rewarded in order to take a favorable attitude toward a future regional pact designed in Washington; (4) rich Gulf states had to be convinced both to contribute financially and to provide for a postwar reconstruction bank; (5) Israel had to be rewarded in order not to act in a way that would have harmed its own interests; (6) Turkey received material and moral support for undertaking not to occupy Iraqi territory if its army were to become involved in ground fighting—and so on. The above and other interactions between states involved a complex pattern of political, military, and other trade-offs, and the bargaining power was not always on the patron's side. True as it may be that the United States is the world's strongest power and a would-be hegemon, the contemporary world is not a paradise even for potential hegemons.

Last but not least, the Gulf crisis has underlined the fact that patron-client relations in the post-Cold War period function in a much more complex environment than during the Cold War. Both patrons' as well as clients' objectives have to be fulfilled in an environment of subsystemic dyads. Indicatively, we refer to the broader Arab-Israeli dyad, the controversial Iran-Iraq one, the Greek-Turkish one, the one between Iran and the Arab world, and so on. Although such subsystemic conflictual interactions were also present in past situations, the Gulf crisis has shown that they are now much more intensive. Nevertheless, it should be noted that irrespective of the extent to which smaller

NOTES

1. On this question, see C. Kegley and P. McGowan, *Challenges to America* (Beverly Hills, Calif.: Sage Publications, 1979).

2. See D. Puchala and St. Fagan, "International Politics in the 1970s: The Search for a Perspective," *International Organization* 28 (Spring 1974): 248.

3. For analysis of the fundamental character of this conflict, see P. Ifestos, *Nuclear Strategy and European Security Dilemmas: Towards an Autonomous European Defence System?* (Gower, 1988), ch. 10

4. For analysis supporting this view, see C. Krauthammer, "The Unipolar Moment," *Foreign Affairs* 70, 1 (1991). For the view that the international system of the 1990s is not so much a world dominated by a single superpower, see W. Pfaff, "Redefining World Order," *Foreign Affairs* 70, 1 (1991). For analysis of this issue, see also G. Carpenter, "The New World Order," *Foreign Policy*, Fall 1991.

5. For analysis of the term subsystematic in the sense used here, see K. Goldmann, in K. Goldmann and G. Sjostedt, *Power, Capabilities, Interdependence* (Beverly Hills, Calif.: Sage Publications, 1979).

6. For a recent analysis of the complexities of the modern system and the growth of subgroupism in a dyadic state-centric/multicentric world, see J. Rosenau, *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity* (Princeton: Princeton University Press, 1990).

7. See M. Handel, *Weak States in the International System* (London: Frank Cass, 1981), p. 132, and note 44.

8. For analysis of the diplomacy of war termination and patron-client relations during periods of détente and tension, respectively, see J. Grosstein, "Proxy Wars—How Superpowers End Them: The Diplomacy of War Termination in the Middle East," *International Journal* 35 (1979/80): 478-519.

9. See D. Ellsberg, *Papers on the War* (New York: Simon & Schuster, 1972). An investment trap is a situation in which a larger power must continue to support its smaller partner, even if the latter acts against its wishes, in order to protect its previous political or military investment.

10. For analysis of these aspects, see G. Sheffer, "Independence in Dependence of Regional Powers: The Uncomfortable Alliances in the Middle East Before and After the October 1973 War," ORBIS 19 (1975-76), esp. pp. 1521-1523.

11. See J. Rosenau, *The Scientific Study of Foreign Policy* (Frances Pinter, 1980), pp. 136-138. It should be stressed, however, that unlike Rosenau's definition, the present analysis emphasizes interaction where state actors and interests are involved, rather than transnational nongovernmental forces.

12. See ibid., pp. 505-506; P. Hansen, *Adaptive Behavior of Small States: The Case of Denmark and the European Community*, Sage International Yearbook, vol. 2, 1974, p. 149.

13. See Hansen, *Adaptive Behavior*, pp. 114-150.

14. For analysis of economic and security issues in international interaction in this respect, see Goldmann, *Power*, p. 136. On the concept of civilian power, see P. Ifestos, *European Political Cooperation: Towards a Framework of Supranational Diplomacy?* (Gower, 1987), ch. 3.

15. For the role of economic factors, see, e.g., the analysis by A. Friedberg, "The Changing Relationship Between Economics and National Security," *Political Science Quarterly* 106, 2 (1991). Also S. Harrison and C. Orestowitz, "Pacific Agenda: Defence or Economics?," *Foreign Policy*, Summer 1990.

16. See Goldmann, *Power*, pp. 132-133; also H. Mouritzen, *Finlandization: Towards a General Theory of Political Adaptation* (Gower, 1988), ch. 16.

17. Ibid., p. 134. Goldmann's coalition hypothesis suggested that the higher the tension between the leading members, the less chances they have to use resources against the weak. Consequently, the "power of the weak" is greater.

18. See K. Deutsch and D. Singer, "Multipolar Power Systems and International Stability," *World Politics* 16, 3 (1964), esp. pp. 392-395. Further on, they argue that even if multipolar systems under the rules of the balance of power policies are shown to be self-destroying, the instability of a tight bipolar system appears to be greater (p. 406).

19. K. Waltz, *Theory of International Politics* (Reading, Mass.: Addison-Wesley, 1979), pp. 184-185. For discussion of this question, see also D. Vital, *The Survival of Small States* (London: Oxford University Press, 1971); P. McGowan and H. Shapiro, *The Comparative Study of Foreign Policy* (Beverly Hills, Calif.: Sage Publications, 1973), pp. 174-175; Mouritzen, *Finlandization*; Handel, *Weak States*, pp. 175-187.

20. See Handel, *Weak States*, p. 176.

21. See Sheffer, "Interdependence," pp. 1515-1538; also C. Bell, "The October Middle East War," *International Affairs* 50, 4 (October 1974); Ath. Platias, "High Politics in Small Countries: An Inquiry Into the Security Policies of Greece, Israel and Sweden," unpublished doctoral dissertation, Cornell University, 1986.

22. Z. Brzezinski, "Selective Global Commitment," *Foreign Affairs*, Fall 1991.

23. For analysis of this term, see Ifestos, *European Political Cooperation*, ch. 3.

24. For this aspect, see Sheffer, "Interdependence," p. 1535.

25. See A. Shurke, "Gratuity or Tyranny: The Korean Alliances," *World Politics*, July 1973; Sheffer, "Interdependence."

26. We counted tens of declarations made by Turkish and Greek leaders during the Gulf crisis, explicitly stating that their governments' participation in the alliance against Iraq was aimed at securing favorable American positions in their bilateral disputes, and favorable treatment in the "new world order."

27. See the *Independent*, 8 August 1990; also *The Economist*, 20 October 1990, p. 60.

28. See *Time*, 27 August 1990. As a leading article in *The Economist* (27 October 1990, p. 15) put it, Turkey joined the anti-Saddam alliance partly in order to win more tolerance for its occupation policy of part of Cyprus.

29. During the Cold War period, small states' maneuverability was relatively constrained. For analysis, especially with respect to allied states, see D. Constas, "Systemic Influences on a Weak, Aligned State in the Post-1974 Era," in D. Constas, ed., *The Greek-Turkish Conflict in the 1990s* (London: Macmillan, 1991); Deutsch and Singer, "Multipolar Power Systems."

30. Israeli leaders were cultivating the opposite view even before their country was attacked with SCUD missiles (see *Time*, 8 October 1990). By so doing, they were raising the patron's reward for self-restraint in order not to interfere with US strategy. For the Israeli demands as early as September 1990, see *The Economist*, 15 December 1990.

31. For various reasons, the support for Israeli policies in the United States was relatively reduced over time. See *Newsweek*, 30 September 1991, pp. 16-17; *Time*, 30 September 1991.

32. The same search for legitimization was pursued by the United States in Korea and Vietnam, but with much less emphasis. Clearly, each case should be seen in its historical context as well as in the context of the interests and stakes involved.

33. At the time the United States was building up the alliance against Iraq, its means were persuasion rather than compellence. For example, Washington successfully maneuvered politically by sending contrasting messages to its allies: soft-liners were being assured that the United States would exhaust all peaceful means before resorting to force, Arabs that it would follow a fresh line on the Arab-Israeli conflict, and Israel that linkages between Kuwait and the Palestinian issue would not be accepted. Allies were also rewarded with financial and economic aid. See *Time*, 15 October 1990.

34. See the reporting on some aspects of this problem in *The Economist*, 23 February 1991, pp. 45-46.

4. ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ

Απόσπασμα από τον Πελοποννησιακό Πόλεμο, Ο «Διάλογος Αθηναίων-Μηλίων»

84. Το επόμενο καλοκαίρι ο Αλκιβιάδης έφτασε στο Άργος με είκοσι καράβια κι έπιασε όσους Αργείους θεωρούνταν ακόμη ύποπτοι και άνθρωποι των Λακεδαιμονίων, τριακόσιους άντρες, και οι Αθηναίοι τους απόθεσαν για ασφάλεια στα κοντινά νησιά, σε όσα εξουσίαζαν. Εκστρατεύσανε επίσης οι Αθηναίοι εναντίο της Μήλου με τριάντα δικά τους καράβια, έξι Χιώτικα και δυό Λεσβιακά, και με χίλιους διακόσιους οπλίτες τριακόσιους τοξότες και είκοσι ιπποτοξότες Αθηναίους, και περίπου χίλιους πεντακόσιους οπλίτες συμμάχους νησιώτες. Οι Μήλιοι είναι άποικοι των Λακεδαιμονίων και δεν ήθελαν να γίνουν υπήκοοι των Αθηναίων, όπως οι άλλοι νησιώτες στην αρχή κράτησαν ουδετερότητα κι έμεναν ήσυχοι, έπειτα, όταν οι Αθηναίοι μεταχειρίζονταν βία εναντίο τους στρατοπέδευσαν στη γή τους, έφτασαν σε ανοιχτό πόλεμο. Όταν λοιπόν τηγοί Κλεομήδης του Λυκομήδη και Τεισίας του Τεισιμάχου, και πριν τα διαπραγματεύσεις. Τους πρέσβεις αυτούς οι Μήλιοι δεν τους παρουσίασαν στη συνέλευση του λαού, αλλά τους κάλεσαν να πουν αυτά για τα οποία είχαν έρθει στους άρχοντες και τους πρόκριτους. Οι Αθηναίοι πρέσβεις είπαν στην ουσία τα εξής:

85. «Επειδή οι προτάσεις μας δεν θα γίνουν προς τον λαό, για να μην εξαπατηθή το πλήθος ακούοντάς μας να εκθέτωμε, σε μια συνεχή αγόρευση, επιχειρήματα ελκυστικά και ανεξέλεγκτα (γιατί καταλαβαίνομε πως αυτό το νόημα έχει το ότι μας φέρατε μπροστά στους λίγους), σεις οι συγκεντρωμένοι εδώ κάμετε κάτι ακόμη πιο σίγουρο. Μην μας απαντάτε και σεις μ' ένα συνεχή λόγο, αλλά σε κάθε σημείο που νομίζετε πως δεν μιλάμε όπως είναι το συμφέρον σας, να μας σταματάτε και να λέτε τη γνώμη σας. Και πρώτα πρώτα πήτε μας αν συμφωνήτε μ' όσα προτείνομε».

86. Οι αντιπρόσωποι των Μηλίων αποκρίθηκαν: «Την καλή σας ιδέα να δώσωμε μεταξύ μας με ησυχία εξηγήσεις δεν την κατακρίνομε, οι πολεμικές όμως ετοιμασίες που δεν είναι μελλοντικές , αλλά παρούσες ήδη, βρίσκονται σε φανερή αντίθεση με την πρότασή σας αυτή. Γιατί βλέπομε ότι έχετε ρθεί σεις οι ίδιοι δικαστές για όσα πρόκειται να ειπωθούν και ότι στο τέλος της συζητήσεως, σύμφωνα με κάθε πιθανότητα, θα φέρη σε μας πόλεμο, αν υπερισχύσωμε εξαιτίας του δίκιού μας και γι' αυτό αρνηθούμε να υποχωρήσουμε, δουλεία αν πειστούμε».

87. ΑΘ. Αν ήρθατε σ' αυτή τη συνεδρίαση για να κάμετε εικασίες για τα μελλούμενα ή για τίποτε άλλο, κι όχι, απ' την τωρινή κατάσταση κι απ' όσα βλέπετε, να σκεφτήτε για τη

σωτηρία της πολιτείας σας, μπορούμε να σταματήσωμε, αν όμως γι' αυτό, μπορούμε να συνεχίσωμε.

88. ΜΗΛ. Είναι φυσικό και συχωριέται, στη θέση που βρισκόμαστε, να πηγαίνη ο νους μας σε πολλά, κι επιχειρήματα και σκέψεις. Αναγνωρίζομε ότι η σημερινή συνάντηση γίνεται βέβαια για τη σωτηρία μας, κι η συζήτηση, αν το νομίζετε σωστό, ας γίνη με τον τρόπο που προτείνετε.

89. ΑΘ. Κι εμείς λοιπόν δεν θα πούμε με ωραίες φράσεις μακρούς λόγους, που δεν πρόκειται να σας πείσουν, ή ότι δίκαια έχομε την ηγεμονία σας, επειδή νικήσαμε τους Πέρσες, ή ότι τώρα εκστρατεύομε εναντίο σας, επειδή αδικιόμαστε, κι από σας ζητούμε να μην νομίσετε πως θα μας πείσετε λέγοντας ή ότι, ενώ είστε άποικοι των Λακεδαιμονίων, δεν πήρατε μέρος στον πόλεμο στο πλευρό τους ή ότι δεν μας κάματε κανένα κακό έχομε την απαίτηση να επιδιώξωμε πιο πολύ να επιτύχωμε τα δυνατά απ' όσα κι οι δυό μας αληθινά έχομε στο νού μας, αφού ξέρετε όταν υπάρχη ίση δύναμη για την επιβολή του, κι ότι, όταν αυτό δεν συμβαίνη, οι δυνατοί κάνουν όσα τους επιτρέπει η δύναμή τους κι οι αδύναμοι υποχωρούν κι αποδέχονται.

90. ΜΗΛ. Όπως εμείς τουλάχιστο νομίζομε, είναι χρήσιμο (ανάγκη να μιλάμε γι' αυτό, επειδή εσείς τέτοια βάση βάλατε στη συζήτησή μας, να αφήσωμε κατά μέρος το δίκαιο και να μιλάμε για το συμφέρο) να μην καταργήσετε σεις αυτό το κοινό καλό, αλλά να υπάρχουν, γι' αυτόν που κάθε φορά βρίσκεται σε κίνδυνο, τα εύλογα και τα δίκαια και να ωφελήται κάπως αν πείση, έστω κι αν τα επιχειρήματά του δεν βρίσκονται μέσα στα πλαίσια του αυστηρού δικαίου. Κι αυτό δεν είναι σε σας λιγώτερο συμφέρον από ότι σε μας, γιατί, αν νικηθήτε, θα μπορούσατε να γενήτε παράδειγμα στους άλλους για να σας επιβάλουν την πιο μεγάλη τιμωρία.

91. ΑΘ. Εμείς για το τέλος της ηγεμονίας μας, αν αυτή θα καταλυθή κάποτε, δεν ανησυχούμε γιατί δεν είναι επικίνδυνοι στους νικημένους όσοι, όπως οι Λακεδαιμόνιοι, ασκούν ηγεμονία πάνω σ' άλλους (άλλωστε η αντιδικία μας δεν είναι με τους Λακεδαιμόνιους), αλλά επικίνδυνοι είναι οι υπήκοοι, αν τυχόν αυτοί ξεσηκωθούν και νικήσουν εκείνους που τους εξουσίαζαν. Όσο γι' αυτό ας μείνη σε μας η φροντίδα να αντιμετωπίσωμε τον κίνδυνο εκείνο όμως που θέλομε τώρα να κάνωμε φανερό σε σας είναι ότι βρισκόμαστε εδώ για το συμφέρον της ηγεμονίας μας και ότι όσα θα πούμε τώρα σκοπό έχουν τη σωτηρία της πολιτείας σας, επειδή θέλομε και χωρίς κόπο να σας εξουσιάσωμε και για το συμφέρον και των δυό μας να σωθήτε.

92. ΜΗΛ. Και πως μπορεί να συμβή να είναι ίδια συμφέρο σε μας να γίνωμε δούλοι, όπως σε σας να γίνετε κύριοί μας;

93. ΑΘ. Επειδή σεις θα έχετε τη δυνατότητα να υποταχθήτε πρίν να πάθετε τις πιο μεγάλες συφορές, κι εμείς, αν δεν σας καταστρέψωμε, θα έχωμε κέρδος.

94. ΜΗΛ. Ώστε δεν θα δεχτήτε, μένοντας εμείς ήσυχοι, να είμαστε φίλοι σας αντί εχθροί, σύμμαχοι όμως κανενός απ' τους δυό σας;

95. ΑΘ. Όχι, γιατί δεν μας βλάφτει τόσο η έχθρα σας όσο η φιλία σας η φιλία σας, στα μάτια των υπηκόων μας, θα ήταν απόδειξη αδυναμίας, ενώ το μίσος σας απόδειξη της δύναμής μας.

96. ΜΗΛ. Έτσι σκέφτονται οι υπήκοοί σας για το σωστό, ώστε να βάζουν στην ίδια μοίρα εκείνους που δεν έχουν καμμιά φυλετική σχέση μαζί σας κι εκείνους που οι

περισσότεροί τους είναι άποικοί σας, μερικοί μάλιστα απ' αυτούς αποστάτησαν κι υποτάχτηκαν;

97. ΑΘ. Ναι, γιατί νομίζουν ότι λόγια που να στηρίζωνται στο δίκαιο δεν λείπουν από κανένα, πιστεύουν όμως πως όσοι διατηρούν την ελευθερία τους το χρωστούν στη δύναμή τους κι ότι εμείς δεν εκστρατεύομε εναντίο τους από φόβο ώστε το να σας υποτάξωμε εκτός που θα αυξαίνει τους υπηκόους μας θα μας πρόσφερνε και ασφάλεια, και μάλιστα αν σεις, νησιώτες και πιο αδύναμοι από άλλους, δεν υπερισχύσετε απέναντι μας που είμαστε κυρίαρχοι στη θάλασσα.

98. ΜΗΛ. Και δεν νομίζετε ότι υπάρχει ασφάλεια στην πρότασή μας εκείνη; Γιατί κι εδώ πάλι είναι ανάγκη, όπως εσείς μας υποχρεώσατε ν' αφήσωμε τους δίκαιους λόγους και ζητάτε να μας πείσετε να υποχωρήσωμε μπροστά στο δικό σας συμφέρον, έτσι κι εμείς να σας εξηγήσωμε το δικό μας συμφέρον, αν αυτό τυχαίνη να είναι μαζί και δικό σας, και να προσπαθήσωμε να σας πείσωμε. Γιατί πως είναι δυνατό να μην κάμετε εχθρούς σας όσους τώρα είναι ουδέτεροι, όταν αυτοί, βλέποντας τα όσα έγιναν εδώ, πιστέψουν πως κάποτε σεις θα επιτεθήτε αυτούς που είναι τώρα εχθροί σας, κι εκείνους που ποτέ δεν σκέφθηκαν να γίνουν, παρά τη θέλησή τους; Να στρέψετε εναντίο σας;

99. ΑΘ. Καθόλου, γιατί δεν νομίζουμε ότι είναι πιο επικίνδυνοι για μας που, κατοικώντας κάπου στην στεριά, εξαιτίας της ελευθερίας τους, θ' αργήσουν πολύ να πάρουν προφυλακτικά μέτρα εναντίο μας, αλλά οι νησιώτες, όσοι, όπως σεις, βρίσκονται κάπου ανεξάρτητοι, κι όσοι είναι κιόλας ερεθισμένοι από τις αναγκαίες πιέσεις της ηγεμονίας μας. Αυτοί λοιπόν, με το να στηριχτούν πολύ στην απερισκεψία, μπορούν να φέρουν, και

τον εαυτό τους κι εμάς, σε φανερούς κινδύνους.

100. ΜΗΛ. Αν σεις για να μην χάσετε την ηγεμονία σας, κι οι υπήκοοί σας για να απαλλαγούν απ' αυτήν, αψηφάτε τόσους κινδύνους, φανερό πως εμείς, που είμαστε ακόμη ελεύθεροι, θα δείχναμε μεγάλη ευτέλεια και δειλία αν δεν κάναμε το παν προτού γίνωμε δούλοι.

101. ΑΘ. Όχι, αν αποφασίσετε συνετά γιατί δεν αγωνίζεστε με ίσους όρους για να δείξετε την ανδρεία σας, δηλαδή να μην ντροπιαστήτε πιο πολύ πρόκειται να αποφασίσετε για τη σωτηρία σας, για το να μην αντιστέκεστε στους πολύ πιοδυνατούς σας.

102. ΜΗΛ. Ξέρομε όμως πως καμμιά φορά οι τύχες του πολέμου κρίνονται πιο δίκαια, κι όχι ανάλογα με την διαφορά σε πλήθος ανάμεσα στους δυό αντίπαλους και σε μας η άμεση υποχώρηση δεν δίνει καμμιάν ελπίδα, ενώ με το ν' αγωνιστούμε υπάρχει ακόμη ελπίδα να μείνωμε όρθιοι.

103. ΑΘ. Η ελπίδα, παρηγοριά την ώρα του κινδύνου, όσους την έχουν από περίσσια δύναμη κι αν τους βλάψη δεν τους καταστρέφει όσοι όμως, στηριγμένοι
πάνω της, τα παίζουν όλα για όλα (γιατί απ' τη φύση της είναι σπάταλη), μονάχα όταν αποτύχουν την γνωρίζουν, όταν πιά, για κείνον που έκαμε τη γνωριμία της, δεν έχη απομείνει τίποτε για να το προφυλάξη απ' αυτήν. Αυτό σεις, αδύναμοι και που η τύχη σας κρίνεται από μια μονάχα κλίση της ζυγαρίας, μην θελήστε να το πάθετε ούτε να μοιάσετε τους πολλούς που, ενώ μπορούν ακόμη να σωθούν με ανθρώπινα μέσα, όταν τους βρούν οι συφορές και τους εγκαταλείψουν οι βέβαιες ελπίδες, καταφεύγουν στις αβέβαιες, τη μαντική και τους χρησμούς και όσα άλλα τέτοια, με τις ελπίδες που δίνουν, φέρνουν στην καταστροφή.

104. ΜΗΛ. Κι εμείς, το ξέρετε καλά, θεωρούμε πως είναι δύσκολο να αγωνιστούμε εναντίον της δύναμής σας, μαζί κι εναντίον της τύχης, αν αυτή δεν σταθή αμερόληπτη όσο για την τύχη όμως πιστεύομε, ότι δεν θα αξιωθούμε απ' τους θεούς χειρότερης, γιατί θεοφοβούμενοι εμείς αντιμετωπίζομε άδικους όσο για την δύναμη που δεν έχομε, τις ελλείψεις μας θα τις συμπληρώση η συμμαχία των Λακεδαιμονίων, που είναι αναγκασμένη να μας βοηθήση, αν όχι γι' άλλο λόγο, τουλάχιστο από φυλετική συγγέννεια κι από ντροπή. Δεν έχομε λοιπόν καθόλου παράλογα τόσο θάρρος.

105. ΑΘ. Αλλά κι εμείς νομίζομε πως δεν θα μας λείψη η εύνοια των θεών γιατί δεν ζητούμε και δεν κάνομε τίποτε που να βρίσκεται έξω από ό,τι πιστεύουν οι άνθρωποι για τους θεούς ή θέλουν στις αναμεταξύ τους σχέσεις. Έχομε τη γνώμη για τους θεούς και την βεβαιότητα για τους ανθρώπους, ότι, αναγκασμένοι από έναν φυσικό νόμο, επιβάλλουν πάντα την εξουσία τους όπου είναι πιο δυνατοί. Τον νόμο αυτό ούτε εμείς τον θεσπίσαμε

ούτε θεσπισμένο πρώτοι εμείς τον εφαρμόσαμε, αλλά τον βρήκαμε να υπάρχη και θα τον αφήσωμε να υπάρχη παντοτινά, και τον εφαρμόζομε ξέροντας ότι και σεις και άλλοι, αν αποκτούσατε την ίδια δύναμη με μας, θα κάνατε τα ίδια. Όσο λοιπόν για την εύνοια των θεών, έχομε κάθε λόγο να μην φοβόμαστε ότι θα βρεθούμε σε μειονεκτική θέση. Όσο για την ιδέα σας για τους Λακεδαιμονίους, στην οποία στηρίζετε την πεποίθηση ότι από ντροπή θα σας βοηθήσουν, ενώ μακαρίζομε την αθωότητά σας δεν ζηλεύομε την αφροσύνη σας. Πραγματικά οι Λακεδαιμόνιοι στις μεταξύ τους σχέσεις και στις συνήθειες του τόπου τους δείχνονται πολύ ενάρετοι για τη συμπεριφορά τους όμως απέναντι στους άλλους, μόλο που θα 'χε κανείς πολλά να πη για το πως φέρνονται, θα μπορούσε πολύ καλά να τα συνοψίση αν έλεγε ότι, απ' όλους τους ανθρώπους που ξέρομε, αυτοί δείχνουν ολοφάνερα ότι θεωρούν τα ευχάριστα έντιμα και τα συμφέροντα δίκαια. Κι αλήθεια η τέτοια νοοτροπία τους δεν είναι καθόλου ευνοική προς τις τωρινές παράλογες ελπίδες σας για σωτηρία.

106. ΜΗΛ. Αλλά εμείς γι' αυτόν ακριβώς το λόγο έχομε αυτή τη στιγμή πιο πολύ την πεποίθηση ότι οι Λακεδαιμόνιοι, για το συμφέρον το δικό τους, δεν θα θελήσουν να προδώσουν τους Μηλίους, που είναι άποικοί τους, και να φτάσουν να γίνουν αναξιόπιστοι στους φίλους τους Έλληνες κι ωφέλιμοι στους εχθρούς τους.

107. ΑΘ. Και δεν νομίζετε ότι το συμφέρον βρίσκεται στην ασφάλεια, ενώ το δίκαιο και το έντιμο κατορθώνονται με κινδύνους, τους οποίους οι Λακεδαιμόνιοι, τις περισσότερες φορές, ελάχιστα αποτολμούν;

108. ΜΗΛ. Αλλά νομίζομε ότι και τους κινδύνους για χάρη μας θα αναλάβουν αυτοί πιο πρόθυμα, κι ότι θα θεωρήσουν πως είναι πιο σίγουροι αν για μας κι όχι γι άλλους τους αναλάβαιναν, τόσο γιατί για τις πολεμικές επιχειρήσεις βρισκόμαστε κοντά στην Πελοπόννησο όσο και γιατί στα φρονήματα, εξαιτίας της φυλετικής συγγένειας, είμαστε πιο αξιόπιστοι από άλλους.

109. ΑΘ. Εγγύηση γι' αυτούς που συμπολεμήσουν δεν είναι η φιλική διάθεση αυτών που τους καλούν, αλλά αν υπερέχουν σε πραγματική δύναμη κι αυτό το λογαριάζουν οι Λακεδαιμόνιοι περισσότερο από κάθε άλλον (από έλλειψη άλλωστε εμπιστοσύνης στη δική τους ετοιμασία, μονάχα με πολλούς συμμάχους εκστρατεύουν εναντίον των γειτόνων τους), ώστε δεν φαίνεται πιθανό ότι αυτοί, μ' εμάς θαλασσοκράτορες, θα στείλουν στρατό σ' ένα νησί.

110. ΜΗΛ. Αλλά θα μπορούσαν να στείλουν κι άλλους κι ακόμη το Κρητικό πέλαγος είναι

πλατύ και μες σ' αυτό είναι πιο δύσκολο οι θαλασσοκράτορες να συλλάβουν παρά αυτοί που θέλουν να ξεφύγουν να σωθούν. Κι αν όμως αποτύχαιναν σ' αυτό, θα μπορούσαν να στραφούν εναντίον της γής σας κι εναντίον των υπολοίπων συμμάχων σας, σ' όσους δεν έφτασε ο Βρασίδας και τότε θα 'χετε να αγωνιστήτε όχι για μια χώρα που δεν σας ανήκε ποτέ, αλλά για πράγματα πιο δικά σας, τη συμμαχία σας τη γή σας.

111. ΑΘ. Ξέρετε από την πείρα σας πως απ' αυτά κάτι μπορεί να συμβή, αλλά δεν αγνοείτε επίσης ότι οι Αθηναίοι ποτέ ως σήμερα δεν αποτραβήχτηκαν από καμμιά πολιορκία, επειδή φοβήθηκαν άλλους. Παρατηρούμε όμως πως, ενώ είπατε ότι θα σκεφτήτε για σωτηρία σας, στην τόσο πλατιά συζήτηση δεν έχετε πεί τίποτε στο οποίο βασισμένοι λογικοί άνθρωποι θα πίστευαν ότι μπορούν να σωθούν, αλλά τα πιο δυνατά σας στηρίγματα είναι μελλοντικές ελπίδες, ενώ γα μέσα που έχετε είναι πολύ μικρά για να υπερισχύσετε, αν συγκριθούν μ' εκείνα που αυτή τη στιγμή βρίσκονται παραταγμένα εναντίον σας. Και δείχνετε μεγάλη απερισκεψία αν, αφού ζητήστε να αποσυρθούμε, δεν αποφασίστε, όσο ακόμη είναι καιρός, κάτι άλλο πιο φρόνιμο απ' αυτά. Να μην πάη ο νους σας στην ντροπή που τόσο συχνά καταστρέφει τους ανθρώπους, όταν αντιμετωπίζουν κινδύνους φανερούς και ταπεινωτικούς. Γιατί πολλούς, ενώ ακόμη σε θέση να ιδούν καθαρά σε ποιους κινδύνους οδηγούνταν, τους παράσυρε η δύναμη μιας ελκυστικής λέξης, της λεγόμενης ντροπής, και, νικημένοι απ' τη λέξη, στην πράξη έπεσαν θεληματικά σε αγιάτρευτες συφορές κι ακόμη απόχτησαν ντροπή πιο ταπεινωτική, αφού αυτή ήταν αποτέλεσμα ανοησίας παρά τύχης. Αυτό σεις, αν σκεφτήτε φρόνιμα, θα το αποφύγετε και δεν θα νομίστε άπρεπο να υποχωρήσετε στην πολιτεία την πιο δυνατή που σας προτείνει όρους λογικούς, να γίνετε δηλαδή σύμμαχοί της πληρώνοντας φόρο, διατηρώντας τη χώρα σας, και, ενώ σας δίνεται η εκλογή ανάμεσα στον πόλεμο και στην ασφάλεια, εσείς να μην διαλέξτε τα χειρότερα επιζητώντας να φανήτε ανώτεροι γιατί όσοι στους ίσους δεν υποχωρούν, στους δυνατώτερους φέρνονται φρόνιμα και στους κατώτερους δείχνονται μετριοπαθείς, αυτοί πιο πολύ προκόβουν. Σκεφτήτε λοιπόν, όταν εμείς αποσυρθούμε, και συλλογιστήτε πολλές φορές ότι αποφασίζετε για την πατρίδα, για τη μια και μόνη πατρίδα σας, κι ότι απ' τη μιάν αυτήν απόφασή σας θα εξαρτηθή να ευτυχήση τούτη ή να δυστυχήση.

112. Οι Αθηναίοι αποχώρησαν από τη συζήτηση και οι Μήλιοι, όταν μείνανε μόνοι τους, επειδή αποφάσισαν παραπλήσια με' εκείνα πού έλεγαν πρωτύτερα, αποκρίθηκαν τα εξής: «Ούτε γνώμη διαφορετική από την προηγούμενη έχομε, Αθηναίοι, ούτε μέσα

σε λίγες στιγμές θα στερήσωμε μια πόλη, που υπάρχει εδώ κι εφτακόσια χρόνια, από την ελευθερία της, αλλά έχοντας εμπιστοσύνη στην τύχη, που χάρη στην εύνοια των θεών την προστατεύει ως τώρα, και στη βοήθεια των ανθρώπων κι ιδιαίτερα των Λακεδαιμονίων, θα προσπαθήσωμε να τη σώσωμε. Σας προτείνομε όμως να είμαστε φίλοι σας, εχθροί με κανένα απ' τους δυό σας, και να φύγετε απ' τη γή μας, αφού κάνωμε συνθήκη πού θα την κρίνωμε ωφέλιμη και στους δυό μας».

113. Οι Μήλιοι λοιπόν τόσα μονάχα αποκρίθηκαν κι οι Αθηναίοι αποχωρώντας πιά οριστικά από τις διαπραγματεύσεις είπαν: «Πραγματικά, όπως νομίζομε ύστερα από την απόφασή σας αυτή, είστε οι μόνοι που κρίνετε τα μελλοντικά πιο καθαρά απ' αυτά που βλέπετε μπροστά στα μάτια σας, και τ' άγνωστα, επειδή τα θέλετε, τα θωρείτε σαν να γίνωνται στην πραγματικότητα τα χετε παίξει όλα και στηριγμένοι ολότελα στους Λακεδαιμονίους, την τύχη και τις ελπίδες θα τα χάσετε όλα».

114. Οι Αθηναίοι πρέσβεις γύρισαν στο στρατόπεδο κι οι στρατηγοί, αφού οι Μήλιοι δεν υποχωρούσαν σε τίποτε, άρχισαν αμέσως τις εχθροπραξίες, κι αφού μοίρασαν τη δουλειά στα στρατιωτικά τμήματα της κάθε πόλης εζώσαν κυκλικά με τείχος τους Μηλίους. Ύστερα οι Αθηναίοι άφησαν φρουρά από δικούς τους στρατιώτες και συμμάχους, στη στεριά και στη θάλασσα, κι έφυγαν με το μεγαλύτερο μέρος τους στρατού. Οι υπόλοιποι έμειναν και πολιορκούσαν τον τόπο.

116..................Την ίδια εποχή οι Μήλιοι πάλι σ' άλλο σημείο κυρίεψαν ένα μέρος απ' το τείχος των Αθηναίων που τους έζωνε, όπου οι φρουροί δεν ήταν πολλοί. Ύστερα απ' τα γεγονός αυτό ήρθε κι άλλος στρατός απ' την Αθήνα, με αρχηγό τον Φιλοκράτη του Δημέα κι οι Μήλιοι, επειδή πολιορκούνταν πιά πολύ στενά, έγινε μάλιστα και κάποια προδοσία από ανάμεσά τους, συνθηκολόγησαν με τους Αθηναίους με τον όρο να αποφασίσουν εκείνοι για την τύχη τους. Κι αυτοί σκότωσαν όσους Μηλίους ενήλικους έπιασαν, κι έκαμαν δούλους τα παιδιά και τις γυναίκες. Το νησί το αποικίσανε οι ίδιοι στέλνοντας αργότερα πεντακόσιους αποίκους.

Υποσημείωση: Το πιο πάνω κείμενο παρατίθεται αυτούσιο ως παράρτημα στο κεφάλαιο 2 του βιβλίου μου Διπλωματία και στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων (Εκδόσεις Ποιότητα).

Διατηρείται η ορθογραφία της μετάφρασης. Η Παραδειγματική/Υποδειγματική θέση του Θουκυδίδη στην μελέτη της διεθνούς πολιτικής αναλύεται σε πολλά άλλα βιβλία του υπογράφοντος, ιδ. στο Οι διεθνείς σχέσεις ως αντικείμενο επιστημονικής μελέτης στην

Ελλάδα και στο εξωτερικό (Εκδόσεις Ποιότητα). Για αναρτημένη εισήγηση σε συνέδριο βλ. «Θουκυδίδης και σύγχρονες διεθνείς σχέσεις» (http://piotita.gr/2014/04/04/%CE%B8%CE%BF%CF%85%CE%BA%CF%85%CE%B4%CE%AF%CE
%B4%CE%B7%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%83%CF%8D%CE%B3%CF%87%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%B5%CF%82-%CE%B4%CE%B9%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%B5%CE%AF%CF%82-%CF%83%CF%87/)